

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо црећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом узише!

Бранко.

НА ДАН ПУНОЉЕСТВА

ЊЕГОВЕ СВЈЕТОСТИ

КЊАЗА НАШЉЕДНИКА ДАНИЛА.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Боже свети, који даваш
Сјајне круне и престоле,
А десницом моћном штитиш
Ове земље крши голе,
Поживи нам здрава, сретна
Нашљедника пунољетна!

Опаса' се мушком снагом,
Богат знањем, срца чиста,
А душа Му српска красна,
Као јарко сунце блиста:
Дај Му, Боже, такву срећу
И напријед вазда већу!

Престоли су славно благо,
Ма је на њих сјеђет тешко:
Дај Му, Боже, прадједовски
Ум и срце то витешко:
Да Му свуда буде равно,
Да цароват буде славно!

Ко већијем царством влада,
Њему више моћи треба:
Боже свети, Душановом
Опаши Га снагом с неба! —
Чио, зрио, пунољетан
Да нам вазда буде сретан!

Ф. Ковачевић.

„Осветници“ Мартићеви.

„...Или зар је мали број пјесама послје Вукових народних, што су испјеване у нашој књижевности подражавајући њима? И неке баш сасвим су достојне својих узора. Какав је само покојни Јоксим Новић, који је јуначку народну традицију у своме „Српству“ онако дивно обрадио, и у оним дјеловима, гдје то није учинила народна поезија, или није покупљено. Па Огњеслав Утјешеновић, што у своме „Недјељку“ онако мајсторски умједе, да споји природу и вјештину, да не можеш сит, да га се начиташ. Још је умјетнији, а опет сасвијем у духу народном пјева Мажуранић. Не знам с које стране више да оцјениш његово цртање црногорског живота у „Смрти Смаил-Аге Ченгића“. Бољих киклика немају ни Јелени. *Башка српска, можемо с образом рећи, испјевана је до данас сасвим у духу народном; у њој као и у грчкој, јасно се огледа по садржају и облику живот народни као ни у којој иначе“....* ¹⁾ Све се ово односи и на „Осветнике“ Мартићеви.

Српске државице по Косову једну за другом обара сила турска, па по тијем развалинама подиже и шири своје господство и своју величину. Али дух народни не пада, него замеће мисо велике *освете*, мисо, која покреће цио народ кроз пет вјекова, снажећи се све више, докле у главноме није успјела.

Ту долази ајдуковање српско; ту подвизи ускока српских особито под заставом лава млетачкога; ту трајна борба црногорска за независност овијех Астурија српских; ту устанак Карађорђевић и витешка борба његових јунака у Подунављу; ту

¹⁾ Грчка и српска књижевност од проф. В. Вујића. Летопис књ. 125.

устанци херцеговачки и ратовање Црне Горе и Шумадије за ослобођење унаоколо браће своје.

Српски народ већ има отуда читаву епопеју уз гусле испјевану у крилатој ријечи и у умјетнијем пјесмама, међу које долазе *Осветници Фра Грге Мартића*, врло мало или нимало познати међу Србима православне вјере, прво што још нијесу штампани ћирилицом, а друго — што бисмо крили? — што је пјесник католички фратар, па се његово дјело није ни тражило, и не слутећи, да може његова пјесма бити израз народнога осјећања.

Мени је сврха да шљедећим приказом покажем, да може и испод фратарске хаљине куцати срце и пламтити душа пјесничка гњевом, љубављу и поносом народнијем.

Ово пјесничко дјело састоји се из три дијела: I Обренов догађај из године 1857; II Лука Вукаловић и бој на Граховцу на Спасов-дан год. 1858; III Бој турски и црногорски г. 1862.

У првом су дијелу шљедеће пјесме: I Судбовање; II Дробњак; III Башибозуци; IV Херцегуша; V Крсно име; VI Освета.

Овдје се упознајемо са башибозучком силом и јадним животом раје херцеговачке.

Да ти се је пригудити било
Њеку вечер побратиме драги,
У једноме селу небогоме.
Ах, како је јадно и убавно!
Ти би реко и би се заклео,
Да ту људи за невољу живу,
Јер немају иног завичаја;
Ал' вјеруј ми кано брату свому,
Да је сваком своје лоно драго,
Како сребро и камење драго.....

Окупили се укућани мили и весели:

Па се ратар од труда одмара,
А и путник с дуга путовања;
Кисо чобан кишну струку суши,
А невјесте изувају муже
И за сјутра врзу им опанке.

Своју скромну вечеру: овсеницу
из пошрета врућу и бијелу пуну
здјелу млијека не би замијенили за
властеоске богате трпезе.

Јер не хају за пожуде прјеке,
Нит им под кров завидошћа уће,
Нит немило за недраго дође,
Нит брат брата пријекором кара,
Нити злоба и лаж кога прије,
Но се драгост на милиње смије....

Е тако је у кући Обреновој.

Старац Обрен с миром вечерао
У окупу синах и унуках,
Тога крушца тога млијека бјела;
Па се хтјеше и Богу молити,
Да му хвале што се добро хране...

А пред кућу му сјаха силна чета
гостих не опраних..... Било би из-
лишно наводити баши бозучка дјела....

Оста село пусто, невесело.....
Старац Обрен сједи ка обору
Сједу уз праг прислонио главу,
А бијеле порушио брке
Па их ниже сузам од очијух
Ко бисером огрље дјевојке,
Па што цвили као дијете лудо,
Ни то му се наругати није,
Јере му је за невољу љуту;
Свакому су једни, двоји јади,
А њему су и двоји и троји:
Једни јади оста кућа пуста,
Други јади част осрамоћена,
За коју би све остало дао;
Трећи јади оде дјете драго....
Одкале се сужњи не враћају.

Али хоће дијете Обреново, ако
Бог да.

Тешки плачи небу додијали,
Тешки гријеси облак раскајали,
Срдит Перун преко неба махну,

па удари громом у кров тамничин;
А ни мири не осташе мирни,
А и негве попуцаше клету....

те ко остаде здрав побјеже.

Иза црне слике Херцегуше пу-
не сужања, међу којијема би нашао
и који је одио

А под Острог бијелу манастиру
Василине моћи цјеливати;
Па ме бједом опасала стража,
Да сам дао игуману благо

И војводи носио поздраве
Од Бањана и од Тушињана;

пјесник нам слави *крсно име*. Зар
има ишта љепше од крсне славе не
само у голему добру него и у сиро-
машкој кући?

Ту у збору ко у златном двору,
Гдје рођених ко и нерођених
Јесте брата љубав обилата,
И анђели божији се друже
Тер их рајским радовањем служе.

Па описав овај наш лијепи обичај,
пјева:

Благо дому, у кому се слави
Та христјанске завјет од љубави;
И анђели с неба тамо хрле,
Тер им душе радовањем грле.
Е! каква је јутрња даница,
Још љепша су у гостиух лица
Од љубави и румена винца!

Али сада већ и не личи пријаш-
њој слави, јере нема шале, ни игре.

Па ни дивних ту није гусалах
Да се чије спомене јунаштво;
него се мучки пије вино и жали на
злукуме билибозучке. У томе

Хрупи момак на врата ненадом
Од умора и невоље свладан....
Да јад прича, не зна одкале ће,
Да би тајо, тајат му се неће;
Јере кога тешка мука гања
И у гори дрвљу тужбе склања...

Кад ријеч довршио,

Плану друштво, кано ватра тиха
Врућ жар кад се жејтином прелије...
Сви грезнуше громом обајани,
Ко кад љут нож дрхће у љутој рани.

Још заврши:

Вјера браћо! — ко кренуо њоме
Не живио у племену своме;
И тко издо у невољи друга
У дому му чедо не плакало,
А за руком жито не ницало!...

Кано муња, кад у гвожђе махне,
Триста махом избије искара:
Тако ријечи јунака огњена
У јунаках тврда срца пара,
На осудне да се мјере рјеше.

Ко би пришлац? Куда ли отиће?

Кад изчезну, кано соко наго,
Њеко шапну: Обренов је Драго!

Иза ове тако живописне уједно и
драматске слике, у *Освети* ми гледа-
мо, како се брзо мичу момци

Проз камење и грабово грање
Кријући се од дањег вида;
Ал' им диљке сијевају бојне
На сунчане иза горе траке.

Па слиједи опис тијех момака и
њихове чете; а чети је глава Драго
Обренов.

Па како пјесник описује ноћ сли-
једећу, која чети у помоћ прискаче!
Али куда је навалила? Видиш кулу,
видиш јој проз прозоре свијетле луче?
Ту је ноћас на сијелу стража баши-
бозучка; па сити и напиту Турци
поваљали се по мекијем душецима и
повели разговор о Грахову и о Ја-
кову, бившем „краљу“ граховскоме.

Леже Јаков, паде краљевање,
Оста раја турска попијевка;
Царски ага по Грахову хода,
Царске бере без омака дање.

А који Раци хтједоше занијекати
царске данке, ено их у требињској
тамници, а међу њима и Драго.

Тако се Турци наслађују; али је
Драго четом кулу опао.

Пршће коље, плотина се свали;
Страва стравна као и ноћ тавна;
Од страх' коњи захрчаше товни
И хртови залајаше ловни...
Шахим-ага јоштер лулу пали,
На прозор је помолио главу,
Да разбере и страву и лаву...
Искра шикну, бојна цијев рикну;
Искра мала, ма видје ли квара?
Брже грома брзо снесе тане
Шахим-аги међу очи вроне!

То је био почетак боја. И кула
већ гори. Али се Турци не предају,
јер знаду, што их чека;

Воле спирит у пепелу свому
Нег бит жртва бјесу осветному.

Долази други дио с овијем пјес-
мама: I. Хајдуковање; II. Потјера;
III. Зубци; IV. Војска; V. Трисвета

(Бој на Граховцу); VI. Гробови;
VII. Робови.

У *Хајбуковању* пјесник слави у-
станак Луке Вукаловића. Дивно,
управо мајсторски најприје опијева
његов одлазак са домаћег огњишта.
Не могу да не наведем, како је љуба
Лучина за њим гледала

Сиње горе и урвине бјеле
Од Јавора па до Дурмитора,
Што су ведро за небо прирасле
И с бјелим се грле облацима,
Куд ће војно њезин путовати,
А гдје ли ће војно становати;
А гдје ли ће ноћевати војно;
Гледала их, па јих је и клела
И својијем опасала јадом:
Сиње горе, ви не биле пусте,
Ни мојему необичне војну,
Ни његовој од зле коби глави;
Не жал'те му хлада буковога,
Ни кладенца врела студенога,
Нек уморан жељан није хлада,
Нека мојих не осјећа јада.
А ви бјеле по горама виле
Храните га а и браните га,
И другујте, ал' не мамите га,
Јер ако ми замамите војна,
Ја ћу ићи за гору на воду,
Па ћу мутит бистрицу водицу,
Гдје сједате па се огледате,
Тер заблудне мамите јунаке
На јабуке и на црне оке
И на златне власе очешљане,
То ћу вама врело побунити,
Неће вам се лишце сјеновати,
Ни злаћене косе прелиевати,
Па нећете мамити момака.

Лука своју намјеру открива куму
Вукашину, па иде управо проз горе
и планине пред бијелу цркву.

Ал гдје би ту бијела црква била
Од свуд горе немиле и пусте,
Са све стране увалиле стјене,
У машину црну увијене,
А шикаре здумале се густе,
Никуд села ни бијела стана,
Па да бленеш три дебела дана,
Не би ништа задесио жива,
Ван да орла јал сокола сива;
Ал' ту има освећена црква,

у коју са све четири стране Брда
долазе полазници,

Јер у њој су моћи Василијне,
Што народи шућу и цјелују,
Порад разних бједа и незгода,
Па им уба добра молба бива,
Па ту чудна граде светковања
И стрижена чине кумовања,
Кумовања и братимовања,
И јунаку јунак вјеру даје
Пред моћима светитеља дивна....

Е то ти је под Острогом црква,
Бјела црква у пустоши мила,
Како ружа у по поља бјела;
С ње крст злаћен сјајним гори жаром,
По цаклених бридих одасјева,
А скални са хриди смију на њу
Тихим миром и слободом златном.

Па што ће ту Лука?

Да питамо Милу игумана,
Што но сјео пред црквене двери
У вјечиту храму шимширову,
А до њега мурве оцвјетале
И костиле опружиле гране
Са виником витом овјенчане,
А проз њиха и воће и цвјетје
Мирисаво распрело путовање.

Ту пјесник лијепо нам представља
старца игумана и пред њима скру-
шена исповједника, кога кријепи при-
чешћем, моћима и записима од по-
моћи и јеванђелском поуком. Не знаш
што је љенше изведено: онај одло-
зак Лучин из дома, или ово његово
ходочашће под Острог. Онамо се
огледа фамилијарна свеза Херцегов-
ца, овамо његова побожност; што
овај епос јуначки дивно украшава.

Прелазим Лучино хајдуковање;
прелазим и *пошјеру* турску за Луком;
прелазим и узбуну турску, кад се
Лука вратио на Зубце и стао народ
дизати, да пријед дођем на *Граховца*.

О, пењи ме посестримо драга,
На висине Дурмитора бојна,
Гдје ће сјутра рано гранут сунце,
Па се горе нагледати чарне
И Грахова науклињат равна.....

Ја на гору а на гору сунце.....
Ено брате од Цетиња равна
Свиони се вијају барјаци....

Војску води војевода Мирко;
Боже мили, поклони му главу,

А пази га посестримо вило,
Куда срне, да се здраво врене...

За овом хита друга војска, да пр-
ву стигне; за другом трећа.

Боже мили, и та војска прође!
Ал' да когођ од љубави пита,
Ко ту војску маче на оружје
С ломних брда и Цетиња равна?
Ил' их сјетне довикале виле,
Ил' је негде у њих био Лука....
Ил' што њима свануло Спасовље,
Или се је све троје сабрало,
И крст часни и Спасово славље,
Па и Лука и Зубачка мука...

Ој! благо ти тому нараштају,
Гдје брат брата чува кано свога,
А сјерота има смиловања
А мученик муци жаловања.

Опис боја на Граховцу представља
живу слику правога умјетника. Ту
су и слике појединијех двобоја тако
пластичке, да ти се чини, да гледаш
те двобоје у свијема њиховим мије-
нама. Само је штета, што укупна
слика није потпуно истинита одно-
сно појединијех војсковођа граховач-
ких. И ја се чудим, што пјесник у
најновијем издању овога свога лије-
пога спјева није допунио неке праз-
нине и према историчкој истини ис-
правио га односно појединијех јуна-
ка онога славнога дана. Ипак у глав-
номе пјесник је одушевљеном пјесмом
Граховачку битку представио пот-
ству вјернијем бојама. Ја ћу навести
овдје од те величанствене слике само
неке призоре, који су битку слиједили.

Сјео Мирко на слону лешева
И до себе побио крсташа,
Тер одмара о рамену руку;
Ни Мехмеду не би тако меко
Кад раскрха Цариграду врата
И упаде у цареве дворе,
Па отсједе на постељу златну,
Каконе је текар мехко Мирку;
Није Мирко узапро крсташа,
Што не смије удаљ са њим поћи;
Нит му се је душа разабрала,
Што се небом поврну знамење....

Тко би стјене схорио с планина,

Тко ли схрво душманина силна,
 То оружје стојно и убојно
 На убаву данас на Граховцу,
 Да вишњег пије било дара!?
 Тако тихо бесједио Мирко.....
 Ал' ето му момка не опрана,
 Врућу носи о перчину главу
 Вас у крвцу огрезнуо љуту.....
 Хити момак војводи главу:
 Ето глава, твоја здраво била!
 Јабукa је за војводе харна...
 Узе главу за кичицу Мирко;
 Јадна глава још по све не спава,
 Већ зијева кано да је жива;
 Не говори, али каже сама,
 Да је силна господара глава:
 Кадрија се она руса звала,
 Док је јоштер у матере била;
 А пашинство стекла на јунаштву,
 Па гдје стекла ту и растекла га...
 Љута рано, осјечена главо!
 Је ли боље мировати било,
 Ја л' бјежала бона главо ниси,
 Док пред тобом табори су били
 А под тобом парип од мегдана?
 Не говори, али каже сама:
 Да ја нисам на јунака била
 Ја бих своје здравље изнијела,
 Кад Хусејин шкрину са комаша
 И још с њиме убаријех паша
 Није паша ко бјежи с комаша,
 Већ ко бдије док се војска бије
 Већ тко с њоме погинути смије.
 Кад војвода процјенио главу,
 На ноге се издиже јуначке
 Па доносу ведро чело љуби:
 Право Цуца, Ђуканов Илија!
 Поштена ти на рамену глава,
 Поштен био, тко те је родио
 И у моју опремио војску!
 Таки ми се двојили јунаци
 И с таквим ми доходили знаци!

За Илијом приступају други јунаци
 с јуначким триумфима.

Кад војвода згледа побојнике,
 Врле сине Црне Горе силне,
 И рањене и окрвављене,
 И њихове не сморене руке:
 Његову се смилело срдашћу,
 Па војвода ријеч бесједио:
 Видјесте ли шта видјели нисте,
 Да без Бога нема бориоца,
 Ни спасења без Спасова днева;
 Видјесте ли невидјену војску...
 Па гдје ви је сад та сила худа?
 Прије смо их расточили живе
 Него би их мртве разабрали.

Да смо сваки по три снели главе,
 Не би турску осолили војску;
 Али силе Божја не зна снага,
 Но праведност моја, браћо драга;
 Дај да њему славу одпојимо,
 Падшој браћи покој поновимо...

А кад славу Богу одпојали,
 Равним пољем покрочио Мирко;
 На челу му дика процвјетала,
 Оба лица радост обујала,
 А са њих му одсјевају зраци,
 Кано жарци са зоре повлаци,
 Па се друзи на њих грију друзи;
 То л' војвода греде величајно
 А спровод га слиједи љубавно;
 Гледа му се и тамо и амо,
 Гдје ће свога познати Кусовца,
 Ја л' Кусовца ја л' кога другогa,
 (Којегa му на број није било)
 У слеђеној крви огрезнута
 И свањеним трупим притиснута.
 Да је кога и познаво жива,
 Сад га смрт му неда познат црна;
 Лежи трупле једно на другому,
 Мил с немилим, драг на недрагому,
 Кано снопље, кад их град поваља,
 Ил' скрхани бори од вихара.
 Преврћали по десет душмана,
 Док под њима једног нађу свога,
 Њетко брата, њетко братучеда,
 Њетко вјерна побратима свога,
 Њетко вала до умора друга.
 Гдје ког нађу, прте у нарамке,
 Те га баве са стратишта крвна.
 Часком црну њиву узорали
 На ножеве и на дуге диљке,
 Тер покојне сахранише друге.

Над ракам им нарицао Мирко:
 „Даворите, моји друзи драги,
 Јур вјечнијем саном успавани
 И рудином тврдом потрпани;
 Ви витези од поштења бојна,
 Да је вама пробудит се дано
 И циглано бит с нама до мрака,
 Да видите и да процјените,
 Што је наших од душмана било,
 Па да слава окусите сласи,
 Како но је ми сад уживамо:
 Ви би лако смрти даровали
 Свој немио удес на Граховцу,
 Па би за хип цео вијек дали,
 Што сте који потратили дане
 Овакога жуђећ окршаја;
 А не би ви пожалили главе,
 Глећ да сте их имали порадишта
 Изгубити на мезеву равну
 Данас. Браћо! није хвала мала

Погинути за крст и за правду,
За родбину и за отаџбину
И за своје поштење јуначко;
Благо вашим душам покојнијем;
Све ине се смрти плачем руже,
А ваше ће пјеват се гинење,
Јер сте мрли за слободу свету,
Што но су ви заложили стари,
Да је с таким предавате харом
Свом племену на отражку вриједну...

У овијем сликама, што се нижу
на Граховцу послје побједе, ми гле-
дамо сву величину њену, сву светост
ствари, за коју излази црногорска
војска на мегдан јуначки противу
много веће и претежније силе непри-
јатељске; и они ратни триумфи поје-
динаца, витештво и племенитост вр-
ховног војводе, и вишња помоћ с
неба тумаче нам, како је она сила
разбијена.

У опће што даље идемо, све се
то више упознајемо колико са даро-
витим пјесником, толико са правијем
тумачем мисли и осјећања српскога
народа, што тек може бити душа и
срце народно, крв од крви народне.

Кад је у Цариград дошло робље
Црногорско са Граховца, као свједо-
ци велике погибије турске, узруја
се велико и мало, па заурла:

Аман! царе, можан господаре,
Ми нећемо тога носит руга;
Свечев барјак тегли на сриједу
И свијетлу сабљу Османову,
На којој је остало ти царство,
Листом ћемо за барјаком поћи,
Па ту Гору поткопати Црну....
Нек је твоје од њих мирно царство,
Јер ће ти га поткопати клети;
Кад се с Рацом уза Дрину здруже
Па србаљско успоставе царство,
Теби више нема царевања
С ову страну твога Цариграда.....

Отуд бој Турски и Црногорски г.
1862, који се у трећем дијелу опи-
јева у шљедећим пјесмама: I Јав;
II Загонетка; III Одгонетка; IV
Зађевице; V Суторина; VI Окрхе;
VII Вијећа; VIII Понуде; IX Боје-

ви (Крњице, Дуга, Васојевићи, Зага-
рач, Ријека).

Прелазим прве пјесме, пуне маш-
те и заноса пјесничкога у очи вели-
ке опасности, што Црној Гори при-
јети; накођер изостављам *зађевице*,
Суторину и *Окрхе*, гдје се опијевају
мањи догађаји око Црне Горе, што
су претходили рату; па ћемо се за-
уставити на *вијећа*. Ту су вијећа у
Цариграду и на Цетињу. Пјесник
лијепо нам слика вијеће цетињско и
у њему преставља нам војсковође
будућега рата. Млади Књаз Нико-
ла ту ставља питање: Хоћемо ли
чекати Омерпашу, докле удри на
нашу границу, или да још прије
тога прискочимо раји у помоћ. Ве-
ћина је, да се чека нападај на своју
кућу; али да се ипак раја помаже,
колико се може, сваки нек своју за-
дужбину ради. Али тако не мисли
Вукотић.

У јунаку крвца ускипила...
Што велите да ми почасимо,
Док видјим куд ће налет Турци,
А што бисмо вријеме дангубили,
Кад сви знате милом Богу хвала,
Какве су нам коби код Турака,
Ако могли што им ћуди жуде,
Ни крст на нам неће оставити
А камо ли кнеза и оружје
И слободну нашу Гору Црну.
Нијел' боље пре невоље љуте
Да спанемо земљи на крајишћа,
И да гдјегод браћи помогнемо,
Док их нису салетили Турци,
И сразили до земљице црне,
Кад њих сразе — куда ће ондале!
Зар с' онлика сила сакупила
Рад Зубаца и јадних Бањана?...
Видите ли да је справа веља
Прео наших брда ударити
И на нашем разјахат Цетињу!

— — — — —
Ја ћу ријет, удримо на Турке,
Докле на нас ударили нису.
Пригода је не изгубимо је,
Не бил' Бог до и Богородица
Да у слогу крштенијех брата,
Сунце обеја и сузањска врата,
Који од нас помоћ чају тужни,

Јер сужњеват више нијесу дужни....

Кад је Вукотић ове ријечи изговорио, да си ближе био па гледао у вијећу лица,

Видио би гдје их пламен лиже,
Као муња кад проз облак сизже,
Јер ко види тога жарка блијеска
А још чује у близини тријеска,
Врућа му се узањ крвца мијени,
Па час блиједи а час порумени.

И сви су му ријеч одобрили. Како је ово диван приказ у вијећу отаца отаџбине, гдје једна одважна и ватрена ријеч свијех предобива и истом ватром распаљива! Али је и ријеч, коју пјесник ставља говорнику на уста, силна и неодржива. У њој се не огледа само нужда савремености, него и програм будућности, велика мисо оуједињења и ослобођења браће неспашене.

Што сам рекао о боју на Граховцу, то исто могу рећи односно бојева овога омерзавног рата: у појединостима требало би да је пјесник тачнији; али у главном његова пјесма остаје од трајне вриједности. Чујмо како Дугу опијева.

Дервиш-паша креће из Требиња
силном војском преко Зубаца.

Кудгођ прође све остаје пусто,
Плијени војска, убили је јади,
Ко бујица из мрка облака
Када с градом бљузне низ врлети,
Тер оплови њиве и усјеве
Па остане гола земља црна.

Отолен војска окренула пут Дуге, гдје је Вукотић чека. Кад су били пред Дугом, ту се војска утаборила и утврдила, али је нико жив ни од жеље не похађа.

А кад прође нећеља данака,
Паша викну а борија цикну,
Ко је пјеше на ноге опанке,
Ко је коњик на коња седлана,
Барјактари напријед барјаке,
Јегдурилах! напоредо момци,
Коморције на коње пртиво....
Боже мио кад покиља војска

Два бијела осипаше дана,
Први реди у по Дуге били
А задњи се јако помицали.
Клета Дуга дуга колика је,
Пет је пуних до пола ње сата,
Све то честа натуљила војска,
Реп до репа, пјешак до пјешака:
Колико је уз Дугу клачника
Онлико је уза њу путника.
А у пустој нигдје никог нема,
Да упита куд путници кане....
Драга вило, како не би било,
Знам да Дуга нигда није сама,
Јал' без вука, јали без хајдука...

И сада је ту у засједи црногорска војска, коју овако Вукотић ослобљава:

Видите ли што видели нисте,
Све је турско поврвило царство,
Хоће нашу земљу поплавити...
Ал' нама је задужбина прва,
Да прео нас нећу живијех,
А кад прео мртвјех прођу глава
Неће бити нашем дому срама...
Данас нам је сванула цвјетница,
Велик данак а страдање веље...
Ал' с цвјетнице процвасти ће цвјеће,
Које никад увенути неће,
Нашем роду и нашем јунаштву,
Ако данас заставимо Турке.

Па распореди војску, како ће напанути. Најпрви знак чу се из Ноздара.

Да гром дерне низ Дужачке хриде
Неби му се удар разабрао,
Камо ли ће јавк од јунака....
Неста пупња тананих пушака,
Неста тутња на коња Турака,
Та се прва сила сарвала,
Бјежи ко је сачувао главу,
И куне се да већ с њоме неће
За никада преко Дуге клете.

Засједници тек што хћедоше ода-
нути, ал' ево друге хорде.

Ударише чили на уморне,
Нападоше здрави рањенике,
Мили Боже, да недаћна данка
И састанка веле неједнака.

Ал' и ту хорду разбише. Тек борци стали да душом одахну, још ви-
хор није махнуо маглу од праха, а
трећа хорда јуриша. Већ се додијало
јунацима пунити диљке, па се гола

гвозђа дохватили. Ту падају најбољи јунаци црногорски.

Ал' нехајте што сте погинули,
На вама је мејдан остануо,
Душману сте одолили свому,
Ено ваша браћа осветници

Гоне Турке низ ждријела Дужка...
све до турскијех тврдијех опкопа
и до црне ноћи. Кад је зора заби-
јелила

Уранио Вукотићу Перо
Тер по кланцим салећује друге,
Гдје му који бдије на уранку,
Њеки дугу преко крила храни,
Њеки глади јатагану зубе....

и гледа силну силу падшијех турака;

Па се чуди сиромашкој снази
Коју мала Црна Гора храни,
Па се диви складу братинскоме,
Како може да чудеса ствара,
Кад је вишњи кријепи одозгара.

Но за веле не би одмарања; Тур-
ци опет јуришају, не би ли пребро-
дили Дугу клету. Али не могаше
продријети.

Па се мудро домислише Турци
Оканит се Дуге и удара.

Па завршује овом апострофом:

Вукотићу јуначино прва!

По том ћете спомињат потомство
Кано Спарта спомиње се стара;
Тих Спарћана шака била мала,
Ки спртише све своје имање
У тулицу стријела и тетиво,
Па разгнаше хиљаде душмана
А спасише отачбину драгу,
Па и данас њиха славе музе
На Олимпу и на Пелиону,
Ко што и вас славити ће виле,
На слободном вашем Дурмитору.
Руже цвале а оне их брале,
Вукотићу за калпак дјевале.

Највећи је бој био на Загарчу.
Али и отолен Турци бјежу у Спуж.

Како им је, нека они знаду,
А ми знамо, милом Богу хвала,
Да је здраво Мирко на Загарчу
С мало друга и то рањенијех,
Ал' нико их пожалио није,
Јере силну дочекаше војску,

Оставише успомену ставну,
Свому роду за увијек славну.

На Загарач се више неће поврћа-
ти, него ће на другу страну окре-
нути Турци, па их ваља и тамо срести.

Ја л' добити, јали изгинути...

То је Миркова девиза. Па диже
војску. Куда? Знаћемо.

Гдје му љут нож у побоју сине
С крвљу гари стјене и урвине,
Како но је гарио мезево
На Загарчу, весела му љуба.

Процвијела са Ловћена вила; до
сада је срећа помагала Црногорцима
на све четири стране: у Дузи Ву-
котић чуда чини, на Ђурђевим сту-
бовима Џеровић, на Мартинићима
Крцо Петровић, на Загарчу Мирко;
а остали јунаци познани:

На Шестани и Крњици крвној,
На Врањини, Виру и Језеру,
На Кучима и на Понарима,
На Вуковцим и на Пиперима,
На Прасквици и на Сађевици,
На Ђурићу и на Касанлинцу,
На Хрвачу и Дружићу равну.

Свуд су Турци потучени, па О-
мер паша сиједу гули браду, а па-
шама пријети смртне казни,

Ако Гору не освоје Црну
И не сједну на Цетињу равну.

Него дижите војску управо пут
Цетиња. Црногорска је снага малак-
сала.

Ево пуна четири мјесеца
Што су могли то су урадили....

Наша је побједа. Тако Омер; а
вила:

Ето кнеже ето горо чарна,
Чесви ви се шаљу посјећаји,
Чесви ли ће уродит ви ваји!
Кад нестане кнеза на Цетињу,
Нестати ће и те Горе Црне,
А кад горе те нестане чарне,
Нестало је и слободе златне,
И мога је нестало пјевања;
А гдје мога нестане пјевања,
Ту ни мени нема становања.
Јао, јадна сиротиња драга,

Кад се винем с кршна Дурмитора,
Гдје ћу пасти, пред чија ли врата,
Кому ли се савит око врата?...

Гдје вилински прозујали гласи,
Сва је Гора протрнула Црна
И пећине лелекнуле стјене,
А по гори задрхтало лишће
И ковиље затрептало цвјеће....

Па се све старо и младо, мушко
и женско диже на обрану своје о-
таџбине.

Крсташ барјак сину на Цетињу,
И кнез главом уста са Цетиња,
па се сва снага црногорска около
кнеза купи на Ријеку.

Ту војводе дочекаше кнеза,
Капетани и сердари млади,
За калпацем вије им се перје
А на прси сјевају челенке
А бритке им позвекују хорде.

Мила вило, је л' ти жао било,
Кад те здраве гледаше јунаке,
Па те русе гдје ће мли главе,
Да се губе и да се крваве....

Ту се чују ријечи одлучне. Први
Мирко проговара Кнезу:

Били смо се, издали се нисмо,
Ни данас се издат не мислимо:
Ево моја са два рама глава,
Нека иде о ледину прва
А душману поклонит се неће,
Тако сам ти јамац за свакога;
Да помремо а не робујемо.

А Кнез:

О јунаци, врли заточници!
Моју русу не гледајте главу,
Нит жалите кнежевања мога,
Но жалите отацтва свога;
Ваши дједи за њега су мрли
И оци вам за њег умираше,
Па зањ и ви крвљу дугујете...
Нам свим данас ваља војевати,
Ил' остати или погинути.....

На то сви гракнуше из једнога
гласа:

Наша вјера и наше јунаштво,
И капљица иза noktа црна
Хоће данас пролити се врућа
А крвник нам на Цетиње неће....

Још у томе озбиљноме тренутку

гракнуше гаврани, а за њима кука-
вица, да је слутња црња. Па свако
иде на своје мјесто, да дочека непри-
јатеља, који већ слази на Ријеку. Ту
цјесник раскошно описује турске вој-
сковође, престављајући их нам јед-
нога по једнога. Ту се толика крв
пролијева, да већ нема ни капи воде
пијаће, јер је све крв замутила.

Вихар пухну, гори крену грање,
А Мирку се даде на јадање...
Он не јада што му срце страда,
Нит што би му мријет жао било,
Већ што му се неда наприједа,
Јер су кланце заложили трупи,
Па не може, да прео њих ступи...
Јунак јада не што духом страда
Да његова погинуће правда,
Но што врага не може да свлада;
Мирко јада, не што с рана страда,
Но што му се вид оку украда,
Па не види ко је на мејдану,
Имаде ли ишта поуздања,
Па да даље проз љешеве тапа
И душману црне очи склапа....

А вила му сврх Кошћеле набраја,
који му је све јунак пануо.

Мало их је остало здравијех
Ал' се боре по залому љуту,
Али не зна један за другога,
Нит ко знаде за војводу свога.

Турци још нијесу прешли Ријеку,
али је њих још много; ко ће им
одољети?

Сјеко си их три недјеље равне,
Ни десетог погубио ниси;
Да их згониш на стругу овчарску
Још за три их не би исјекао!

Него ишти мира од Турака, а они
ће једва дочекати;

Па ће теби остати Цетиње
И слобода на Цетињу златна,
А док буде кнеза и Цетиња
И слободне дјеце на Цетињу,
Ласно ћете ране дијечити
И још лашње окајати главе,
Што су пале, славу роду дале.

И вилу савјетницу послушаше. То
је Омер-паша једва дочекао. А да га
питаш, што је добио, не бити знао

ни сам казати; али знаде вила пре-горкиња. па казује по свијету, што је изгубио..... А Црна Гора добила је славу, која неће увенути; јер је остало Цетиње и слобода на Цетињу.

У слободи збороват ће виле,
И док бјеле узборују виле,
Из слободе стријељаће стрјеле
И вјек разит прјеке противнике.

Пјесник завршује овако:

Браћо моја, славни мученици!
Ево пјевам што ми грло даје...
Нек вјекује попјевка јуначка...

И ова ће попијевка осветничка вјекovati док узбуде свијести српске. Не мислим овђе индивидуално овај епос, него уопће епику нашу, што слави косовске осветнике; а у овој епици без сумње прво мјесто заузимају *Осветници* Мартићеви, бар докле смо их прегледали; јер их је пјесник кашње наставио у пошљедњем устанку и рату, па у посједнућу Босне и Херцеговине, о чијој вриједности не говорим, јер још нијесу у новом издању свијета угледали.

Али би препоручили пјеснику, да приреди једно издање ова три дијела и ћирилицом, па да поправи своје лијепо дјело на некијем мјестима односно имена мјеста и особа и да гдје-гдје измијени и неке неумјесне ил' неразумљиве ријечи, које му доста шкоде.

Тада би ови *Осветници* постали најпопуларнија умјетничка наша пјеванија, за то баш што потичу из срца народнога и што су спјевани у духу народном.

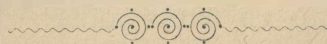
Ја сам моју сврху постиго. Читаоци *Н. Зете* сада имају појма о *Осветницима* и сада им познају пјесника, познају по основи његова дјела и по духу, којим га је задахнуо. О

његовим врлинама и манама није ми ни била намјера да потанко говорим. Само ми је толико истакнути, да ово пјесничко причање узноси лијепа машта. *Судбовање*, на прилику, и *Јав* праве су синфоније, које ти чине, да наслућиваш знамените догађаје. Стил му је једар и драматичан, стих милозвучан, више пута класичан. Само се осјећа оскудица епизода, у чему је важан накит свакога епоса. Ја сам споменуо и крсно име, и *Острог*; али је још све то мало у толиким ратним догађајима. Особито се осјећа оскудица каквог љубавног епизода.

Можда би који критичар нашао још, да нема јединства ни у времену, ни у радњи, ни у главној особи; но прије свега, модерна се критика већ не обзире на калупе старе поетике ни у драми а камоли ће у епици; а друго, ко чита *Осветнике*, не може да се не спомиње и народнијех и осталијех умјетнијех пјесама, које опијевају борбу српскога народа од Дунава до Јадранског Мора, од Шаре до Велебита управо од Царева Лаза па до пошљеднијех бојева; те нам се престављају као дио оне епопеје, у којој је мјесто постојбина српскога народа, вријеме од како је српски народ отпочео војевати противу свога освајача, радња вршење освете Косовске и борба јуначка за своју слободу и независност, а главни јунак сам српски народ.

За то сам се баш и сјетио Фра Грге Мартића приликом пестогодишње успомене Косовског Видов-дана, те га представио читаоцима *Н. Зете* као најбољег нашега пјесника те велике наше епопеје иза Јоксима Новића Оточанина.

Л. Томановић.

Освојење Бара.

Срјевао

Симо Поповић.

VII. Помоћ Бару.

У зрак први јасне зоре
На Нехају и на Хају
Крсташ барјак подиже се;
Топови га поздрављају.

Кличе војска раздрагана,
С краја на крај Спич се ори,
Ка' о српској срећи овој
Вис са висом да говори.

Весели се с војском народ,
Љуби Кнезу скут и руке;
Свој се свога дохватио,
А отреса турске бруке.

Кнез весело ово гледа
И ужива сам милину,
Кад му поглед једном оде
Плавом мору у даљину.

Гледа дуго, виђе добро —
Бродови су, амо једре;
И весељем ка' да новим
Сијнуше му очи ведре.

„У помоћ их Стамбол шаље;
— Кнез весео војсци збори.
Ал' за нову славу стић' ће,
Ако Бог да, Црној Гори.

Сузбисмо им силне војске,
Освојисмо град за градом,
А увјек се скоро бише
Тек сто наших са хиљадом.

И бродови сада ево
На нас шаку убојника;
Ал' што с вишом хрвеш силом,
Побједи ти виша дика!

Јуче да су амо стигли
Удрили би ми на муку;

А данас им помоћ доцне —
Нема ко им пружит' руку.“

У р'јеч ову Кнез још био,
Под Спич сташе оклопнице,
А за њима множ' бродова
Једре као лаке тице.

Кад виђеше на градове,
Да им мјесец не сја више —
Вратише се Волујици,
На њу огањ оборише.

И грми им топ и не да
Ни јек јеку да ода'не;
Ал се држи Волујица —
Црногорци сад је бране.

Бећ бедеми уздрмани
У дубоко с' море руше;
Танке куле плам притиска,
Ал' још борци не клонуше!

Топ им пуца, пушке цикте,
Весели се халак ори;
Не пуштају на крај Турке,
Ка' лав љути свако се бори.

На јек први од топова
Волујици Кнез је хита';
Јездећ' крајем не мицаше
Ока с мора валовита.

Виђе у дим Волујицу,
И плам проз дим, ће се диже,
И бродове ће се живо
Примакоше крају ближе.

Сад ће на крај, мислио је,
Турска војска да излети;
Двјести друга тол'кој сили
Хоће л' моћи одољети?

Кад над барским пољем био
Из близине јасно гледа,
Како с краја топ и пушка
Бродовима с' примаћ не да.

„Ха јунаци, сад не дајте,
Час најтежи све рјешава!
Сва је борба храброст гола,
А у њему само слава!“

Кнез узбуђен соколи их,
Као да га могу чути;
Па са војском својом лети,
Да још стигне у бој љути.

И с орлови неуморни
Таман стига Волујици,
А побједне војске мале
Сретоше га бурни клици.

Кад не могли на крај с војском,
И град што ће ломит' више!
С катаркама поломљеним
Сви бродови отступеше.

А кнез зађе, хвалећи је,
Храбру војску да разгледа;
Уморна је војска чила,
Ал' умору с' ни сад не да.

Са побједе славне сваком
У радости срце плива;
И рањеник бол устеже,
Кнеза вес'о дочекива.

Мртвијех је мало било,
Али рањен мал' не сваки;
Чудо није крв да кане,
Ђе је прска и град јаки

Око Кнеза с' слегли момци;
Мило му је све да чује,
Ко се како у бој подн'о,
Па их за све пропитује.

У том збору веселоме
И смјеха је доста било;
И у боју најљућему
Црногорцу с' шалит' мило.

„Ево ови, Господаре,
— У смјех једни причат' стали,

Из ровачких рупа дошли,
Мора никад не гледали.

Од бродова под једрима
Мњавали су тице неке,
Па стадоше ухакати,
Да с' препану њине дреке.

На бедем се поперили
И махајућ' дигли струке,
Док топ пуче — струку диже —
Остави му срећом руке.“

Опет другог показаше,
— У ногу је рањен био,
Ал' се и он са другима
Несташлуку своме смио.

„Са бедема, с оног ћошка,
Зва' је Турке са бродова:
„Излазите из те крошње,
Година ви на зло ова!““

„И кумбуром гађа их је
А низам га отпоздрави —
Равише му ногу само,
Сметеној му благо глави!“

Смијала се ц'јела војска,
Кнез радостан понајвише;
Мислио је: чудно ли се
Од бродова уплашише.

Па рањене и сву војску
Обилато Кнез дарива;
Нек весела весели се
И побједе сласт ужива.

Још виша им радост да је,
За Нехај им и Хај каза,
Да их ноћас прихватио
Без и једног крви млаза.

Бурним кликом поздравише
Црногорци Господара;
А у исти час достиже
Лаки вјесник сад од Бара:

„С бродовима турским овдје
Бој најжешћи кад је био —
Из града је Турчин испа',
Проз војску се пробит' хтио.

Клали су се, Господаре,
Ка' свако, који прегне мр'јети;
Јуришу им помамноме
Мука бјеше одољети.

Ал' помоћу божјом брзо
Сузбисмо их у град свије';
У бјег њихов ћерасмо их
И сјекосмо до капије.“

Једва овог Кнез саслуша',
Други гласник опет стаса:
„Здраво да си, Господаре,
Весела ти носим гласа.

Јутрос силна турска војска
Од Скадра ни ударила;
Уз низам је с Одо-бегом
Малесија ц'јела била.

У помоћ су Бару пошли,
Ал' га није не гледали —
По равном Анамалу
Сад ти војска жару, пали.

Четрдесет добрих друга
Изгубисмо у бој ови,
Ал' јуначка смрт им проста —
Храбро наше соколови!“

Пун радости Кнез узвикну:
„Црногорци евала ви!
Побједе су ваше сјајне
Вјенац прави вашој слави.

О јунаци моји мили!
Свако ве хвали и узноси —
Ка' ја нико не љуби ве
И с вама се не поноси.

Јунаштво ми ваше — круна;
А без њега што би она?

Кам освештан крвљу вашом
Од сваког ми дражи трона!

Све мегдане данашњим сте
Обасјали сјајом новим;
Нек се држи Бар док могне,
Ал' је пао бојем овим.“

Девет удовица.

Истинита приповијетка

од

В. Зорића.

II.

Јутро је, сви спавају у кући без до-
маћице, а она је устала те побудила пас-
тире и спремила их да стоку отварају; она
је већ и краве помузла; и чобани су већ
узели своје обравнице и стоку у пашу од-
јавили.

Освануо је дан са свијем натмурен.
Небом се вијају мрке облачине, али не пу-
штају из својих њедара ни капи кише; па
и вјетар бјеше пауо. Већ се подобро и об-
јутрило, и сунце по који пут ћаше пропу-
штити своје свијетле зраке између велики-
јех кула облака, који се размињиваху један
к југу идући а други опет к сјеверу.

Послије Митрова-дне брзо наступише
студени, смрзлице, па и снијег поче по ма-
ло пропадати. Тако је прошао цио остатак
јесени, доки зима стиште своје оштре зубе,
па до мало и површину земаљску сасвијем
застрије бијелим покровом; најприје плани-
не и врхове, па до мало и сама жупна се-
ла. Стока по селима, не могаше ништа
друго у испашу без што јој се из руке
даде.

У М..ке силесија стоке; није шала
brate, до близу хиљада оваца и коза, па
толико говеди и коња: томе свему треба,
хране. Али оном, који толико блага зазими
још раније лежи на срцу брига, да му зим-
ницу спреми. Тако се и М..ка за раније
побринуо, те је пићу за мал спремио; има
више од двадесет листова, а од тридесет
више стогова сијена, сламе и овршине. Он
не бјеше без пиће за живо у нужди, но
без другог оскудан бјеше. И поред шест
пристава који му стоку свиђаху, бјеше ино-
косан без чељади тако, да је чешће пута
морао да и сам изађе да испрати и да сретe.

Прошао је Божић, а дошло Водокршће. Ова зима бјеше јака и опака, али то само за оне који, се нијесу за такву припремали зараније. Мјесто и околина покривена бјеше снијегом преко кољена, а тај снијег бјеше помрзао читаву пед дубоко. Кип на гору пао, па помрзао, те коза немогаше ни мало да брсти.

Када је тако јака зима, зна се што бива по селима, — ништа друго него што се полаже стоци и око ње највише ради. У кућама на огњишту ложе се пањеви, који су љетом принешени, а особито у вече наложи се повише, па се растутће оне пањине, а чељад око њих на около сједи и старјешине с' њима воде разговор и једно с' другијем; сјетују се како ће боље живо одржати како ће се поступати, када се стока стане младити.

Све је то знао старац М..ка, па је очински учио своје приставе о томе и о свему, о чем кућа живи. Није нико тако приставе, као он држао; он им ништа не скраћиваше, колико да му бјеху домаћа ћељад. Сачувај Боже, да би он пуштио својег пристава икад, па ни у прољеће, да му бос из куће изиђе. Многи момци, који су као пристави у њега били, приметили су своју кућу а све из његове. Базада се својега газде са благодарношћу сјећали. Па га за то и праћаше благослов божији; у старости здравље и задовољство: синова доста, а имућа доста, само с' једне стране што му срце бјеше непотпуно, што му не хоћаху синови, да се жене; те би им из тога узрока чешће пута приговорио, када би који од њих рекао, да му је што од ођела или другог неугодно:

— А ти се синко ожени, па ће ти бит' све угодније. Ето видиш, да ти мајка не може доспјети и да је млада, а не овако кад је већ гронула.

Није никада имао обичаја, да се на млађе извикује или да их грди и срамоти.

Но када би чуо пристава, да „ђаволика,“ сасвијем ладнокрвно би му рекао:

— Убио га Бог и свети Илија громник; далеко од нас и од наше куће; било га анатема, он никоме није донио добра, па га немој зват' синко, тако жив био.

Овако он караше своје млађе, па му за то бјеху и послушнији по ичиј други пристава.

Као о светом Сави, снијег поао и помрзао, као што умије, а комска мећава пуха као икада, носи и онај остатак сувог

лишћа са дубова. Облак се је извисио па отанчао; прилика да ће додати и још снијег. А све је већ покривено бијелијем покровом, који бјеше изравњао камељке и брежуљке, па од озго само мало помрзао тако, да чим човјек угази мора доље упасти му нога. Људи због тога морали су крпљенаправљати и на ноге обувати и тако до своје пиће долазити, да стоци донесу. Да обдрже људи стоку, то им бјеше једини рад, који гођ има, а има свако ако и мало, јер у нашем кршевитом предјелу, не би се могло ни дана без стоке живјети.

У нашем мјесту, који човјек нема двадесет брава, вола и краву, тај ти нека не броји, да је жив; који се најбогатији земљом броји, тај једва ако има осам до десет дана орања. Толико је од прилике и М..ка имао, а други сиромаси једва једва један и два дана; па и то, још ако немада погноји, жита ни у шаку, па и са гнојем ти је наша земља и сувише хрђава тако, ако љетом не падне најмање три, четири пута киша, опет се залуду сијала, тек да пропадне сјеме, а друго ништа.... За то говоране М..ка својим синовима:

— Ђецо, пазите стоку јер док ви рикају и блеје бићете добро, и људи ће ви завијет, а тим тога у вас не буде, свако ће и вас и ваше голо јунаштво презирати. Знате ли ђецо! У нас ко нема стоке, тај нема никаква добра и он се међу просјакне броји, јер нема у своју кућу поклада нити омрсака, — а тешко свакоме који тога у својој кући нема, но иде од куће, до куће да купи оку сира или скорупа да се ками омрси, или да запокладује.

Стока, ђецо моја, не трпи ништа госпоштину, но око ње оће се много труда и рада, у љето да се зноји, а у зиму да се подоста озебе, па последије тога да се сједе за пунијем ваганом и, да имаш чим дочекати пријатеља, кума и чока. Тешко раднику који нема о Благовијести, да уфати два вола на своју баштину, а још му је теже, ако нема, да му домаћица изнесе на исту крошњу гноја.

Зар нема Пипера доста, који имају и по десет рала баштине, али стоке немају, па увијек у ово доба с врећом на житни пазар у Подгорицу. А неки који немају ни пуна шест рала, опет од год за год жита доста, а то за то све што своју баштину гноје од стоке, а огнојена баштина, само ако има бирићета, жито не ће фалити.

Ето видите ђецо моја, да стока држи наш живот и у нас она је чојство и све.

А да чок може стоку држати, он ваља и чељади да има, која ће му око ње радити. Мене више су сиједе попануле, од злијех конака код стоке, по планинама и по овоме нашем врлетном брду, но од година. Ја сам око стоке радио вазда, па, слава Богу. није ми то ништа сметало но сам међу људима има' вазда приступа. Па ни данас не би то оставио, али сам остара'; но у славу Бога и светога Димитра опет доста сам ви доранио, те је вријеме, да се и ја под старост одмијеним и да починем; а починућу, кад вас видим да пријенете својски за рад и работу. Али, тако ми грешне душе! док је чок бећар, никад не ће прионути са све двадес ноката да рве око своје муке и куће, нити умије мислит ни о чему ономе, што му дома ваља. Да чок пријене свесрдно око своје муке, ваља да има и кога дома, који ће га сresti и испратит; а то је они, око кога се врти цијела срећа кутња, а то је, ћецо моја, добра жена. А ви сте чули што 'но вели народ: „Кућа не стоји на земљу но на жену.“

Овако учаше једног зимњег вечера стари М..ка своје синове.

— Да ти кажем М..ле! мени има већ тридест година, па за ту женидбу и не мислим; а Стојан и Јован нека се жене и било им сретно и благословено од Бога и од мене. Рече Тодор.

— Па чоче, и ако си у тридесету годину, нијеси ти остара, но има и много старијих који се жене, ето и ја сам се оженио од тридест и пет година, па фала Богу ево пуна кућа љуђи. Рече старац.

— Тодоре, сине, послуша' ти мене, па се нећеш кајат'. Љуђи те и твоји вреници доста добро почитују, а тадер ће и још боље.

— Никога не молим, да ме више почитује, па ако нете ни оволико, чудне ми штете; ја ћу ови исти Тодор бит'. Зар да ја узмем какву глибуљу, која, како дође, да ме с мојом браћом завади и у мрзило метне? То ја нећу, ни да Бог!

— А ма немо то зборит, синко, ни пошто. Не ћете она са браћом омрзнуги, но ће ти тадер још милија браћа бит. Рече М..ка и дубоко уздахну.

— Не, не ће, за Бога, ти знаш и видиш, свакога дана, како нека браћа живе братски док се ожене, а чим се ожене, одмах од једнога пирка направе се два или више; већ ако то у нас не би било!

— Па да се и подијелите, опет имате доста да живите, само ако умјесте радит;

а могли бисте исто братски живјети и један другога пазити. Нико није довијек заклетву учинио, да живи у заједницу са браћом. Да се браћа нијесу дијелила и женила, не би оволики свијет био.

— Е мој родитељу! Ти боље од мене знаш, како се оно вели: „Подијељена браћа, готови рођаци“.

У колико су они разговарали у толико се другијема и задријемало и већ су сви заспали.

— Знади! Ја ти више нећу ни ријечи рећ', зашто тебе нико неће нагнат' на памет. Тек знади, синко! да ће бит' доцкан, када ћеш се сјећати ријечи твога родитеља.

— Ваља, збори ми зашто друго боље, а за то ако и нећеш никад', ни мало штете.

Ово рече Тодор и изађе на поље.

— О Боже тебе хвала! Уздахну дубоко М..ка. Мислио сам, и нада' сам се добру и срећи, а сад ево виђу лијепо, очима да ми се сврнуло!...

У толико ето и Тодора опет код огња па сједе, ће је и прије сједио. М..ка намрштило старо чело, а иначе му не би ни једне боре на њему могао виђети, и ако бјеше претурио шесету годину. Тодор опет на другом крају натупштио вјеђе, као да ће му киша из њих падати.

Сврну ми се, па ето тако!... Проговори полугласно М..ка, устајући са своје наслоњаче.

Чиме је Тодор чуо ове потоње ријечи својега оца, дознаде да га је бацио у велику тугу и бригу, па му се у глави појавише неке друге мисли, а у срцу други осјећаји.

Те мисли, које Тодору проз ум пролећеше као муња, на срцу му тешко падоше, па му се очи суза напунише...

У таквом стању затече га отац, по свом повратку с поља. Он уђе полако и мирно сједе опет у своју наслоњачу. Прогрну огањ, да се огрије, јер на пољу бјеше јака зима.

Обојица су код огња сјећели као нијеми за дуго. — Старом родитељу сваког часа лице се мијењаше, с кога се могло јасно прочитати, да га мучи нека тешка борба унутрашња.

Тодора опет тешка туга мучаше што је својег старог оца у онакву бригу оборио. Сваки час је овога страшнога ћутања све озбиљнији долазио, док Тодор устаде, скиде капу и својег старог оца пољуби у руку.

— Опрости М..ле! што сам те тако узнемирио и разљутио мојом непослушношћу. Учинићу све што ми речеш...

М. ка гледаше својег сина дуго и дуго, не проговоривши ни једите ријечи.

По том, опет се старац прикупи душом, па уздахну из дубине душе и срца и онда ће рећи Тодору, који је и још као осуђеник пред њим стајао.

— Праштам ти, сине! Но ми кажи, што те нагнало, да ми овакве муке у старост задајеш. Ево има двије године од кад си се сав промијенио, па ево се и дома слабо савијаш, но час у Подгорицу, час на Прентину главицу, а час на Цетиње; па и кад се савијеш дома, опет тражиш самштину. Што ти је за Бога синко? Кажи ми! Ако ти је мало оружја, Богу фала имамо окле и још добавити и зашто купити; ако ти је коњ слаб и није ти по вољи, купи другога. Ево Стојан и Јован слушају те ка мене, мајка ти угађе више но њима обојици; ни ја ти не рекох никад грдну ријеч. Ја не знам, Тодоре сине, што ти је. Каква је то несрећа што те притисла, као, сачувај Боже, да си на чини стао. Кажи ми, сине, да ми не пролазе дневи по' старост тугом и чемериком!

Докле је старац овако говорио, Тодор је у црну земљу гледао, те одлучи да оцу све исповиди.

Хомерова Илијада

с грчког преводи

Л. Врбича.

IV. Пјевање.

Садржај.

Збор Богова на Олимпу. Менелају се признаје победа над Паридом, но Диво — да би Богиње раздражио, и знајући да неће његов предлог усвојити изкажује жељу, да Менелај одведе Хелену, и да се Троји мир поврати. Атена а још већма Хера противе се Диву, шта више, Хера предлаже, да Атена отиде међу војске, и да Тројанце наговори да вјеру преломе и поново на Ахајце навале. Диво усвоји предлог, надајући се да ћему сада испанути прилика да изврши обећање Тети учињено. Атена се спусти с Олимпа међу војске узевши облик Лаодоков и наговори Пандара вјештог стрјељача Ликијског, да гађа Менелаја. Пандар је послуша али Атена у исто вријеме заштити Менелаја те га љута стријела само мал рани. Агамемнон, видећи Менелаја у крви јако се уплаши; па његов позив долази храбри Махаон и извида рану Менелају. У толико се почеле примичати тројске чете, тад и Ахајци скоче на оружје; Агамемнон обилази поједине чете и војводе соколећи на бој.

Битка се отпочела.

Збор зборећи, сједе Бози у златној дворани, око Дива, а млада им Хеба нектар точи; злаћенима Пехарима наздрављају Бози један другом; нектар пију, а гледе на Троју. Одма поче Кроневићу приговарат Хери и дражит је навлаштите заједљивом рјечју: „Двије силне помоћнице има Менелаје, „међ' богиње, а па име: Аргејкињу Херу „и узању још Атену Алалкоменејку. „Ал' далеко оне сједе, па гледањем само „срце сладе, док Париду слатка намигуша „Афродита у невољи свагда му се нађе, „да од њега смртни удес уклони и сад га „ено спасе, ће мишљаше с ће погинути. „Ал' победа при јуначком оста Менелају. „Већ дедерте промислимо, што нам ваља радит:

„ја л' да опет бојак љути и покољ кржави „распалимо, ил' обије војске помиримо. „Јер кад би вам свима било и мило и драго, „здрав и читав остао би град Пријама краља „а Менелај одвео би Аргејку Хелену“. Тако рече; мргоде се Хера и Атена, близу сједе једна другој, зло Тројцима снују,

но Атена мукком мучи ништа не бесједи, на оца се Дива срди, дивљи гњев је хвата. Али Хери јед прекипи па Диву говори: „О најстрашниј Кроневићу, какву ријеч рече?

„Збога хоћеш, да ми мука буде узалудња, „зној толики и напори остану ми пусти, „а које сам уморила, окупљајућ војску „у час зао по Пријама и Пријамовиће? „Чини Диво што те воља али добро знади, „да сви Бози уза тебе пристанути неће“. Зловољно јој збори Диво, што збија облаке: „Страшна жено, каква ти је голема невоља, „што т' учини краљ Пријамо и његови синци „те бијесниш и маниташ да Троју разориш? „кад би могла, ушав у град кроз дуге зидове, „краљ Пријама и њену му прождријети живе, „и све Тројце, тада би ти ијед издушио. „Чини Херо, што те воља, не било с овога „међу нама зађевице и грђег раздора „у будуће, али добро памти што ти кажем: „Кад год би ме жива жеља, Херо освојила, „да град срушим, ће с' родише теби мили људи, „не пријечи мојег гњева, већ му пусти маха, „слободу ти и ја дајем премда преко срца. „Колико је год градова под звјезданим небом „и сунашцем, те у њима живе смртни људи, „света Троја срцу ми је највише прирасла „и Пријамо и вас народ витешкога краља „никад олтар не бјеше ми без задружне гозбе, „пуње, када и остала за Богове дара“. Госпођа му на то збори, волоока Хера:

„Три су града на свијету мене најмилија,
 „Арг и Шпарта и Микена широких улица.
 „Њих разори, кад гођ би ти срцу омрзнули,
 „за њих ти се макнут нећу, нити се срдити,
 „па и кад бих бранила ти, да их не разориш,
 „залуд би ми поса био, јер си много јачи.
 „Ал' и моја мука немој да остане пуста.
 „Богиња сам и ја Диво, а једне смо крви
 „и мене је породило прелукави Кроно;
 „па по крви и по томе, што сам твоја љуба,
 „те свијема Небесницим' моћно господариш
 „од свију сам најчаснија. Но једно другоме
 „попуштајмо и праштајмо, ти мени ја теби,
 „па и други на нас ће се угледати Бози.
 „Но Атени, сад нареди, да брже похита,
 „међу Тројце и Ахајце у покољ ужасни,
 „небил' Тројце обрнула да вјером преломе
 „па да први на охولة навале Ахајце“.
 Отац људи и богова њу је послушао,
 па Атени бесједио крилате ријечи.
 „Брже да си на разбоју међу обје војске,
 „небил' Тројце обрнула, да вјером преломе
 „па да први на охولة Ахајце навале“.
 То изрече, а Атена једва дочекала
 па се вину хучним махом с Олимписких

главица,
 као што се сјајна звјезда преко неба вине,
 што ју пусти за знамење син лукава Крона
 бродарима или војсци у окол широки.
 На све стране из ње силне крешу се варнице.
 Из убаха тако бану на земљу Атена,
 међ' двије војске: ужас хвата Тројце коњокроте
 и Ахајце оклопнике, гледајући чудо.
 Друг би другу окренув се ово бесједио.
 „Заиста ће бојак љути и покољ ужасни
 „опет букнут, ил' ће обје помирити војске,
 „мудри Диво, што управља људским
 ратовима“.

Бекоји би то зборио Тројац ил' Ахајац.
 Ал' Атена ували се у чете Тројанске,
 у облику Лаодока Антеноровића
 јуначкога коњаника, па Пандара тражи
 божанственог на све стране, не били га нашла.
 Нађе храброг непорочног Ликаоновића
 ће'но стоји, око њег' се збиле под штитове
 силне чете, што с' њим доше с Ајзопових вреда;
 близу ставши, бесједи му пернате ријечи:
 „Би л' ме нешто послушао разборити сине
 „Ликаонов? били смо пустити оштру стрјелу
 „на јунака Менелаја? славу и похвалу
 „у Тројанце свеколике тада би стекао
 „а највише у Парида млада краљевића;
 „сјајнима би даровима тебе обасуо,
 „јуначкога Менелаја када би видео,
 „твојом стрјелом оборена, на тужној ломачи
 „положена. Дедер гађај дична Менелаја.
 „Завјетуј се свјетлородном стрјелачу Аполу

„принијети Хекатомбу ранијех јагњића,
 „кад се здраво дома вратиш у свету Зелеју“.
 То рекавши лудову је памет обманула,
 одма скида глатка лука дивно ођељана
 од рогова отесана хитрога срндаћа,
 сам га Пандар испод груди једном устрјелио,
 кад с литице силазаше; на згодно му мјесто
 запануо, пак му стрјелу кроз прси пројурн,
 а срндаћ се на литицу на уздак превали,
 на глави му бјеху рози од шеснаест педи:
 умјетно их изђељао вјешти занатлија,
 изгладио, саставио, за лук удесио —
 лук приправља, намиче му на колут тетиву,
 о земљу га подушире, вјешто га савија;
 штитима га заклањају ваљани другови,
 да Ахајци неби прије на њег' навалили
 док не згоди јуначкога Атрејева сина.
 За тим смаче поклоп с тупца а изабра стрјелу
 новипату, крилатицу, која сакријева
 тешке боли; па стрјелу запе о тетиву,
 завјетује свјетлородном стрјелачу Аполу
 принијети Хекатомбу ранијех јагњића,
 кад се здраво дома врати у свету Зелеју.
 Стрјелу уз лук а тетиву уз прси прислони
 па једнак за тетиву и крила потегну
 и растегну у околицу големијем луком;
 страховито лук зазуји, тетива забруји
 а одлеће оштра стрјела, жељна упанути,
 међу чете. Ал' те тада не заборавише,
 Менелаје, Бесмртници, блажени богови —
 разоборила крв Дивова, најпрва се нађе
 уза тебе, па т' одбрани од љуте стрјеле;
 тако ти је одклонила од тијела љуту,
 ка' што мајка мило чедо од мушица брани,
 што с' у слатком санку њиха. Богиња је сама
 оштру стрјелу упутила, ће појас спајају
 златне ковче, и ће двострук оклоп тјело брани.
 Оштра стрјела ували се у скопчани појас
 па је крозањ пројурила дивно израђени
 у оклоп се засадила дивно украшени
 кроз мједани облог прође, што му од стрјела
 тјело чува, а тада му највише поможе
 ал' и њега проби стрјела, па најгорњу кожу
 окрзнула, а крв црна из ране потече.
 Ка' што жена кост слонову порфиром омасти
 Меонкиња ил' Каркиња; накит коњској глави;
 тамо лежи у одаји, за краља се чува,
 а јунаци многи би је радо однијели —
 дични украс за коњица и за коњаника —
 тако ј' теби, Менелаје, крвца омастила
 чврста стегна, бујне ноге и једре листове.
 Вас претрну јунак силни краљ Агамемноне
 када виђе прну крвцу, ће из ране тече:
 и Менелај претрнуо, Арејев љубимац,
 ал' кад виђе, да су вани кука и узица,
 новом снагом оживље му срце у грудима.
 Тешко јечи Агамемнон, сва дружина јечи,

па за руку брата стиска, те му проговара:

„Еј на твоју погибију, вјеру сам хватао,
„мили брате, кад те пустих само да се
„бориш
„за Ахајце; па те мучки убише Тројанци,
„тврду вјеру погазише; али неће пуста
„останути тврда вјера и крв од јагњића
„винске жртве и заклетве десницом тврђене,
„неће Диво пропустити, да нас не освети,
„ма и доцна то се збило, ал' ће скупо платит,
„тад Тројанци, својим главам, ђецом и
„љубама,

„добро знадем, а и срце и душа ми кажу.
„Дан ће сванут, кад ће света пропанути Троја
„и Пријаму и вас народ витешкога краља,
„јер разјарен том прјеваром, Диво Кроневићу
„с узвишеног пријестола из небеских двора
„сам ће мрачном уздрмати над њима Егидом.
„Све ће то се испунити; али Менелаје
„за тобом ће силна туга мене савладати,
„ако умреш, и ако те судбина постигне.
„Тад ћу ти се Аргу вратит ка највиша рђа,
„одма ће се домовине зажељет Ахајци,
„а Пријаму и Тројцима на славу и дику
„оставити поноситу Аргејку Хелену.
„а теби ће кости трунут у земљи тројанској
„да немога извршити, што си започео.
„Обијесни Тројанац ће какав бесједити,
„гроб газећи Менелаја дичнога јунака!
„На све ијед искалио тако Агамемнон
„ка што овђен узалуду доведе Ахајце,
„па се збиља кући врати милом завичају,
„празном лађом, а остави храбра Менелаја.
„То ће зборит; тад ме земља жива

прождријела“.

Храбрећи га бесједи му плави Менелаје.
„Небој ми се а Ахајску не страши ми војску,
„на злу мјесту оштра стрјела није се заболла,
„пас свијетли сприједа је мене одбранио
„а исподањ још тканица и облог мједени
„што га муком израдише умјетни ковачи“.
Њему нато одговара силни Агамемнон:
„Еј када би тако било, драги Менелаје,
„но врач нека рану види, и мелем привије
„небили ти, мили брате, олакшали боли“.
То рекавши, Талтибију гласнику бесједи:
„Брже хитај, Талтибије, зови Махаона
„храброг сина Асклепија непорочног врача,
„да он види Менелаја, војводу јуначког,
„те га неки вјешти стрјелач Тројски јал
„Лиқијски,

„устријели себ' на дику а нама на тугу“.
Тако рече; Талтибије послушао краља,
па похита међу војску оклопних Ахаја;
свуда тражи Махаона, док га неопазн
ђено стоји, око њег се збиле под штитове

силне чете, што с' њим доше с трикејских
пашњака;

близу ставши крилате му прозбори ријечи.
„Пожури се, Махаоне, зове Агамемнон,
„да ти видиш Менелаја, војводу јуначког,
„што га неки вјешти стрјелач Тројски јал
„Лиқијски

„устријели себ' на славу а нама на тугу.“
То рекавши, срце му је гануо у грудма,
похиташе кроз гомиле по војсци широкој;
кад стигосе, ђе рањени бјеше Менелаје,
око њега скупили се најбољи јунаци,
а међ њима у средици јунак богоравни —
из појаса скопчаног извуче му стрјелу,
док је вади, оштре куке натраг се увише.
Па му тада откопчао свијетла појаса
и тканицу још исподањ и облог мједени,
што га муком израдише умјетни ковачи.
Кад је рану прегледао, ђе се љута стрјела
засадила, устима је крвцу изсисао,
па је вјешто обложио благим мелемима,
што му ј' опу од милоште Хејрон поклонно.
Доклен тако Менелаја грлатог двораху,
тројске чете под штитове дотле с' примицаху:
тад и они, жељни боја, скоче на оружје.
Тад не виђе, да дријема, дивна Атревиха
нит га виђе покуњена, да се боја плаши
већ у битку ено хита, у славу јуначку,
остави бојна копља мједи украшена
а коње му огњевите слуга придржаје
Евромелеј Пепирајевића,
па је краље бојном слуги оштро наредио,
да се нађе у близини, кад би му кољена
од умора малаксала уређујућ војску.
Краљ пјешице обилази редове јунака
па Данајце, које спази, брзе коњанике
да се журе, к њима ступа бесједом их бодри:
„О Аргејци, не клоните духом јуначкијем,
„не помаже лажљивцима Диво Кроневићу,
„но који су тврду вјеру први погазили
„вране ће им искљувати надуте љешине
„а ми ћемо њихне љубе и ђечицу луду
„када Троју похарамо на лађе одвући“.
Које спази да се клоне боја ужаснога
силно грди и кори их срдитијем збором.
„Стид ве било, кукавице, погрде Ахајске
„што стојите, ка јеленчад тако запањени,
„те застану уморена, пошто се по пољу
„натрчаше, па им снаге у срцу нестало.
„Тако и ви забленули, страшећи се боја
„ил чекате док се близу примакну Тројанци,
„ђе нам стоје извучене љепокрме лађе
„на обали сиња мора, па се зар надате,
„да ће силни Кроневићу бранит ве рукама?“
Тако краљу обилази убојне редове.
Ето ти га у Крећане у вреву јунака,
сви стојаху под оружјем око Идомена;

пред свијема Идоменеј као вепар снажан, стражње чете соколи му јунак Мерионе. Кад их виђе уздрадова с' краљ Агамемноне, па је слатке Идомеу прозборио рјечи:

„Идоменеј' тебе шућем нада све Ахајске витезове, и у боју и у сваком раду и на гозби, ће најпрви Ахајски јунаци рујно вино од почасту у пехаре лију; јер док други мјером пију космати Ахајци теби пехар, ка' и мени вазда стоји пунац рујним вином, да га пијеш кад ти срцу драго сада у бој, да останеш, као што се хвалиш.“

Бесједи му Идоменеј, војвода крећана.

„Атривићу, вазда ћу ти вјерним другом бити, ка најприје што т' обрекох и ријеч зададох. Но остале ти соколи космате Ахајце, да бој брже започнемо, пошто преврнуше вјером Тројци; ал их чека смрт и тешки јади, јер су први тврду вјеру ногама згазили.“

Тако рече; мимо њега веселог срца краљ пролази, па га ето у вреву јунака ће улази, међ Ајасе оба под оружјем а за њима густе облак убојних пјешака. Као козар, кад опази црну облачину, ће од мора примиче се Зефиром шибана, из далека црња му се од смоле причиња, силну носи олуину, над морем се диже, сав претрне, гледајућ је, па се ено жури, да ућера своје благо у скровиту шибу, тако исто с Ајасима у битку хитају натмурене, кршне чете живих убојника укочени под штитима и бојним копљима. Кад их виђе уздрадова с' краљ Агамемноне, дозива их и крилате бесједи ријечи:

„О Ајаси, војводе оклопних Ахаја, није треба бодрити вас, нит вам ишта вељу, сами војску соколите да се мушки бори. Еј да свима, оче Диво, Атено, Аполо, такво срце, ка и њима, куца у грудима, брзо би се тад погнуо град Пријама краља, наше руке брзо би га са земљом сравниле.“

То рекавши остави их, па к другима хита. Ето стиже до Нестора, јасног говорника Пилијскога, око њега дружина му храбра Аласторе и Хромио и силни Пелаго, храбри Хојмон и Бијасу, пастиру народа, па дружину наређује и на бој соколи; чело ређа коњанике са бојним колима и коњима; у заставу силну и ваљану пјешадију, да с' у боју бедем поуздани, а страшљивце у средину ућерао краљу да се боре од невоље, и ак' им се неће. Коњанике савјетује и наређује им, да не стркнут по бојишту, да коње устежу.

„Да се нико не усуди иступит из реда уздајућ се у јунаштво и бојну вјештину у Тројанце јуришати; ал' и не узмичи,

јер би тако ослабили; но ког би јунака и његова бојна кола намјера нанила на душманска, тај јуриши пруженијем копљем.

„Ако тако учините биће по вас боље, таквим срцем у грудима и таквом памећу наши претци рушили су граде и зидове.“

Тако старац сокољаше, вјешт боју одавно. Кад га виђе уздрадова с' краљ Агамемноне; дозива га и крилате бесједи ријечи.

„Еј старино, да те нису кољена издала и да ти је снага чврста ка срце у грудма; но те старост притиснула, то зло заједничко. Да би бог да да другога она савлађује а ти старче с момчадијом да се јоште дружиш.“

Њему на то одговара Герењанин Нестор.

„Атривићу и моја би жива жеља била, јоште да сам онај момак, какав једном бијаш, када убих божанственог Еревталиона. Ал' богови све уједно не даше људима. И ја некад момак бијаш, сад ме старост прати,

„ал' и 'вако наћи ћу се међу коњанике па савјетом и бесједом соколит јунаке; то је за нас старце дика, а за младиће је да копљима замахују, што с' од мене крепчи а и млади, и у своју уздају се снагу.“

Тако рече, мимо њега веселог срца краљ пролази, па га ето у Петејевића, срчаног Менестеја, око њега стали Атењани, гласовити у боју викачи.

Домишљати Одисеје, до њега је близу а узањ се Кефаленске кршне чете збиле; бојни поклич до њих јоште допр'о не бјеше, Тројске чете и Ахајске тек бјеху почеле да се крећу, па стојаху туна и чекаху, док се неби друга чета Ахајска примакла на Тројанце јуришила и бој заметнула.

Кад их виђе укори их краљ Агамемноне; дозива их и крилате бесједи ријечи:

„Ај, Петеја краља, сине, божјег храненика, и ти лишче препредени, пуста лакомице, што плашљиво заостасте, па друге чекате? Та, вама би доличило, да сте међу прве, да се први увалите у жестоку битку; први вазда у мене сте на част позивани, кад Ахајци главарима гозбу приправљају. Те радости, туна јести печенице меса и до миле воље празнит чаше слатка вина. Сад би ради, да се кољу вама на очиглед десет чета Ахајских немилем жељезом.“

Косо гледећ на то њему мудри Одисеје:

„Атривићу, каква рјеч ти умаче из уста? шта, зар нама велиш да се од боја плашимо? Кад Ахајци с' Тројанцима љути бој заметну, тад ћеш виђет, ако хтједнеш, и стало ти буде,

„Ће је отац Телемахов први ускочио
у Тројанце. Но си сада лудо бесједио“.
Смјешећи се бесједи му краљ Агамемноне,
кад га виђе ражљућена, ријеч опорече:
„Богородни Лаертјевић, мудри Одисеју,
не корим те преко реда нит' ти наређујем,
знам како ти за ме гоји срце у грудима
благе мисли, јер су наше жеље поједнаке.
Сада у бој, па то ћемо кашње исправити,
ако ј' ријеч грдна пала, што не дали Бози“.

То рекавши остави их па к' другима хита.
Нађе храброг Диомеда Тидејева сина
ће на гипка кола стоји, коњма упрегнута
а до њега Стенело је Капанејев синак,
кад га виђе укори га краљ Агамемноне.

„Ајме, сине, разборитог, коњокроте Тида,
што се страшиш, што збуњено по бојишту
гедиш?

„За страх Тидеј не знаваше, већ испред
другова

„на далеко јуришаше у непријатеље.

„Тако кажу који су то очима гледали,
јер ја Тида не познајем, нити сам га виђа'
али веле, да је био јунак над јунаке.

„Једном дође са бојишта ка гост у Микену,
с божанственим Полинејком, да окупи
војску,

„јер тад бјеху завојштили на Тесене зидове,
преклињаху, да им дамо помоћ гласовиту.

„Микењани пристадоше на њихову молбу
и помоћ им дати шћаху, ал не даде Диво,
одврати их, указав им усудна знамења.

„Отолен се подигоше обадва јунака

„па кад стигну до Ајзопа, иза дуга пута,
што кроз густе треке тече и мекану траву,

„по Тидеју отправише посланство Ахајци,
он отиде и затече многе Кадмејоне,

„ће се часте у дворани силна Етеокла;

„међу многе Кадмејонце самац и туђинац,

„нимало се не застраши коњокрота Тидеј,

„на мегдан их изазива, и све их побједи,

„таква му се помоћница указа Атена.

„Расрђени Кадмејони, жестоки јакхачи

„да с' освете, на повратку запању му мучки

„и поставе у засједи педесет момака

„срчанијех, а с њима су двије војевode,

„једно Мајо Хајмоновић, боговима раван,

„и Полифонт Автофонов, крвави убојник.

„Али Тидеј ни једнога не пропусти жива,

„све их уби, једног само дома ј' отправио,

„Маја пусти, слушајући божије знакове.

„Такав јунак бјеше Тидеј, ал' пороци сина

„себе бољег говорника, ал' грђег јунака“.

„Тако рече, ништ' не збори храбри Диомеде;

„понижи се пријекору честитог краља,

„ал' бесједи јуначкога Капенаја синак:

„Агревићу, лаж не збори, кад истину знадеш,
„дичимо се, што смо бољи од наших отаца;
„ми узесмо стојну Тебу су седморо врати;
„мању војску доведосмо под тврде зидове
„слушајући божје знаке и Дивову помоћ.
„А они су саме себе у пропаст свалили
„својом лудом обијешћу, стога немој никад
„истом славом нас хвалити и наше очеве“.
Косо гледећ бесједи му храбри Диомеде:
„Нека, друже, умукнуо, већ мене послушај.
„Не замјерам Агревићу, пастиру народа,
„што Ахајце оклопнике на битку потиче.
„Његова ће слава бити, када би Ахајци
„свету Троју освојили, и Тројце побили,
„ал' и туга, ако Тројци потуку Ахајце,
„но сад и ми сјетимо се убојне жестине“.
То рекавши, скочи с кола на земљу с
оружјем;

страховито мјед зазвеча на прсима краљу,
када ђипи — да б' јунака дрхат обузео.
Кано Зефир кад заљуља на мору таласе,
вал за валом отисне се пут бучнога жала,
набрекнути, страшном јемом о бријег се ломе,
па с' пропињу кривудасти уз шиљасте хриди,
разгранати слану пјену далеко просипљу —
тако нагну хрпимице те Ахајске чете
небројене пут бојишта; а сваку предводи
војевода — од силнога њиховога страха
мукотом војска помиче се — збиља не би река
да толики народ има гласа у грудима.
А Тројанци — као стадо силињех оваца
што се збиле у обору газде богатог
кад је доба, да се музе бијело млијеко,
па кад чују мила гласа лудих јагањаца
блејат стану без прекида — тако се

Тројанска

по разбоју широком вика разлијеже.
Једним гласом и говором тун се не викаше,
већ језика и народа бјеше мјешавина.
Арес Тројце, а Атена потиче Ахајце,
страх и ужас и несита бијесна Ерида,
што је сестра и другара крвавог Ареја —
малена је испрвице, ал' брзо нарасте,
у небеса диже главу, а по земљи краче.
Тад с' ували међу војске, посриједи тури
љуту свађу, да умножи јаук у јунака.
А пошто се обадвије сукобише војске,
једанак им ударила убојита копља
у штитове и оклопе бијесних јунака.
А кад им се замрсише штитови крвави,
заори се по бојишту страховита треска.
Смијеша се тужан јаук убојених јунака
са покличом веселијем њиних побједника,
окупа се бојно поље крвцом од јунака.
Као што се два потока у јесење доба
са планине слијевају, па се у придолу
заједничком смијешају, силовиту воду

из широких грла лију понору у жвало,
шум им чује на далеко пастир у планини:
бојна вика и вардања тако се подиже,
кад се двије на бојишту смијешаше војске.
Антилохо први уби Тројанског јунака
Ехепола Талазића храбра убојника;
баш у обод погоди га шљема гриватога;
чело проби оштро копље, па с' у кост забоду
а тама се Ехеполу на очи навуче.
Па се сруши кано кула у жестокој вреви.
Тад Елфенор Халкодонтин вођа Абанђана
панулога Ехепола за ноге уграби
из стријела извучега, жеља га освоји
да што брже с њега смакне свијетло оружје.
За мало му траја радња — срчани Агенор
кад опази Елфенора ће мртвога вуче,
у ребра га ударио мједенијем копљем,
што с' погнутом иза штита бјеху помолила,
тијело му укочисе, а душа одлеће.
Над њим мртвим распали се страховита борба;
ка вукови сударе се Тројци и Ахајци,
у коштац се похваташе бијесни јунаци.
Туна уби Симоиса Антемионића,
пуста омка у напону, Теламонов Ајас —
крај обале Симоиса родила га мајка,
када једном враћаше се са планине Иде,
ће ј' пратила родитеље, да стада обиђу.
Симоис га с тога зваху — а он не одуши
његу милом родитељу, кратак би му вијек,
кад од копља срчаног Ајаса погибе.
Првог њега што се бјеше пред војском истака
у прса је ударио, покрај десне сисе
а оштро му копље изби управо на плећа.
У прашину праметну се, кано ти топода —
што је расла у широком подводном лугу,
глатка трупа, врхом само цвјетају јој гране,
па је колар пресекао немилим жељезом,
да за дивна кола обруч од грана савије —
а трупина лежећ труне крај рјечне обале —
тако ј' Ајас богородни свијетло оружје
поскидао Симоису Антемионићу.
Ал Антифо Пријамовић, свијетли оклопник
оштро копље у комилу за њим отпустио,
но Ајаса не погоди, већ Леука згоди
ваљаног Одисејва друга у слабину,
кад мртвога вуцијаше, па се преко њега
Леук свали, а мртац му из руку испадне.
Плану гњевом Одисеје за убјеним другом,
па искочи пред четама у сјајном оружју,
па се близу заустави, око себе гледа,
па замахну а одпусти убојито копље
а Тројанци распрше се на хитац јунаков,
но му копље у залуду није полећело
већ копиле Пријамово, Демоконта згоди,
што му ј' доша из Абида скрај брзијех коња.
Разјарени Одисеје за убјеним другом,
оштрим копљем удари га у слијепо око
а на друго испадне му оштрица мједена,

а тама се Демоконту на очи навуче,
о тле груну, а на њему завечи оружје.
Узмакоше убојници, и сам свијетли Хектор
узмакао. Тад Ахајци силно закликташе
мртве вуку са бојишта, па за Тројанцима
отисну се. Све то гледа љутито Аполо
са Пергама, па вичући дозива Тројанце:
„назад Тројци, што дадосте плећи Ахајцима,
„Није гвозђе нити камен њово тијело,
„да одбије удар мједи, што тијело пара.
„Нема више на бојишту Ахил-Пелевића
„љепокосе Тете сина; већ тамо код лађа
„остао је, ће му љути ијед срце гризе“.
Тако викну Бог ужасни, са висине града.
Ал одонуд ћер Дивова, дична Тритогена,
у Ахајске чете уђе соколећ јунаке,
ће гођ види да убојном снагом попуштају.
Тун Диора, снађе удес, Амаринковића,
у чланак га десне ноге оштри камен згоди,
а гађа га Тречки вођа Пејро Имбразићу,
обје жиле пресеке му, а кости размрека
немилице зловни камен, а Диор наузак
у прашину превали се, па обије руке,
пут дружине миле шири, а с душом се бори;
а креник му Имбразићу пут њега се загна
па у пупак убоде га мједенијем копљем,
те пријева на земљицу сва му се просуше,
тада тама Диору се на очи навуче.
Ал Пејра, кад одскочи, Тоис Ајтољанин
више сисе у прси га копљем ударио,
у плућа му мјед се задре, па му притрчао,
из груди му извукао силновито копље,
па потрже оштра мача, и с њим га удари
по трбуху, и живот је њему одузео.
Ал оружје не смаче му, јере прискочише
и Пејра опколише Тречански другови
перчинаши, па га бране дугијем копљима,
и Тоаса, поносита, снажна и јуначна
одагнаше и он натраг престрављен умакну.
У прашину отегнути један до другог
леже двије војеведе, Тречки и Елејски,
а око њих изгибоше још многи јунаци.
Да је коме тада било по ериједи доћи
неударен и нерањен оштријем оружјем,
да се врзе по разбоју тамо и овамо
а за руку да га води Палада Атена,
да га брани од ударца љутијех стријела
мане боју не би наша, толика је сила
тога дана попадало Тројца и Ахајца
стриглавце у прашину један до другог.

Са Острошке Светковине,

Свесрпске Бабе.

С Цетиња се може поћи у Острог
прека Чева, преко Љешанске нахије, и пре-

ко Миркове Вароши — Подгорице. Први је пут најпречи, али најмучнији; други је пут много лакши, и њим иду обично коњаници; а трећим се возиш парабродом преко Скадарског језера, па колима до Даниловграда, али за то ваља да цијелу трећину пута више обилазиш.

Ја сам хтио ове године првијем путем поћи у Острог, и био сам већ друштво нашао, које ме у пошљедни час самога остави. Тако се придружих г. Митрополиту *Митрофану* и г. Војводи *Ђуру Церовићу*, који ће трећим путем. Четврти је с нама био у друштву г. Протодјакон *Радичевић*, познати српски књижевник и Бранков племеник.

Кренули смо с Цетиња у петак рано, а с Ријеке у седам. „Даница“ је била крцата путника у другом мјесту до Вира, гдје је тај дан био пазар. У првом мјесту придружио нам се капетан *Иео Ђоновић*, управитељ ријечке фабрике од оружја, који такођер иде под Острог. Још је на пароброду г. *Јако Нреца*, трговац цетињски, који са супругом иде на завјет великоме Угоднику Божијем.

С пута до Вира ваља ми нешто прибиљежити, што ће наше зоологе занимати. Прије Врањине пролази се преко *Острва Каменика*, гором обученог. Ту се легла једна врста змија големијех (блор, аскрап), што су страх задавале и близу проћи. Прича се, да би човјека уз какво стабло притегле, па му из срца крв попиле; да су биле покривене тако тврдом кором, коју зрно из пушке није могло пробити; да је пошљедњу убио један Цеклињанин остима под грло, гдје је само било меко; па кад је из воде извукао остима, да га је неком жичином побљувала, од које је петнајести дан умро. Веле, да се костур те змије чувао на Риједи до 1862, па да су га тада Турци изгорјели. Ја сам то забиљежио, што се прича, а коме је до истине, нека даље испитује. На сваки начин морало је некад овуда бити каквијех змија страховитијех или кокодрила, кад се тако у народу прича.

Под Виrom смо били у 9^{1/2}. То је мала варошица на утоку *Виришнице*, која тече из *Лимљана* и *Глухога-Дола*, у *Ориовишницу*, која тече од *Брајка*, из горње Црмнице, *Дутила* и *Грабака*, те се заједно слијевају у језеро. Изнад једне и друге рјечице виде се мостови камени. Изнад *Виришнице* је на седам ока и саставља варошицу са остацима старог града *Бесца*. На више се види тврђава из новијега доба,

која влада изнад варошице и питомога амфитеатра Глухо-Долског. Глухи-Дб се звао Добри Дб; али једном кад је Царица Јелена звала Добродољане, није су је чули, те их је она прозвала за то Глуходољанима. Тако се исто прича, да су се данашњи *Сотонићи* прије звали *Јабучани*, па их је иста Царица прозвала Сотонићима, кад су јој једном рибу појели. О Царици Јелени се много по овијем крајевима прича.

На Вир долазе на пазар осим Црмничана и Ријечана Паштровићи и Крајињани, за то се ту види велика мјешавина ношње. Крајињани долазе на својим лађама, које они граде за све језеро. Њихове *лондре*, облика младога мјесеца, цијелом трећином изван воде стоје носом и крмом; *Шулице* су већ другога кроја, уже а дуље; а *чун* је као мала лондра.

Све скупа Вир ти пружа диван, оригиналан паезаж, какав би много тек даровит сликар замислити.

У 10 сати кренули смо са неколико жена, што у Острог иду. До Вира нас је пратио прилично јак сјевер на махове, од ког смо се бојали, да ће нам сметати преко Скадарског језера, особито док се с параброда на сувхо уз Плавницу извеземо; јер кроз јову рјечицу не може параброд пловити. Али је уз то вјетар пануо, а сунце јако припекло, не испод ладнице мало смо га чули, јер је „Даница“ брзом возњом, продирући кроз ваздух, пријатан вјетрић около нас изазивала.

— Гдје је *Бешка*? запитам старог крмоноша Николу, који је остарао возећи се по овом језеру. Он се окрену за собом пут јужне обале и руком ми ту показа тај островчић, али се није могао видјети, јер из мора помаља близу саме обале. Још ми каза, да до Бешке имају још два островчића *Старчево* и *Морачник*, и на свакоме развалина старијех зграда, и да су са Старчева Турци понијели на Лесендру вратнице лијепе и велике, које су ту узидане и данас. Сва ова три острова леже уз обалу нашу, и ја се ту извјестим, како би их могао походити, да по препоруци г. Архим. Илариона Руварца видим јели тачно преписана година у натпису једном, што г. Јастребов наводи у својој књизи „Податци за историју српске цркве“, — што ћу ако Бог да идуће јесени извршити.

У 11 били смо на Плавници, гдје су нас кола чекала; али смо се доста возили с параброда на крај, и тек у 12 у кола сјели. Возећи се уз Плавницу видиш с

једне и с друге стране гдје стрши из воде кукурузово стрње, што ти каже, да је туда велики простор оранице још под водом, и трудно да ће се моћи ове године осушити, да се на вријеме узоре и засије. Али ту немилу слику одма ти замјењује друга разасутијех крда говеди по већ пресушенијем њивама, гдје у наоколо пасу; а двије млађахне чобанице подубучене онако на зеленом ћилиму на жарком сунцу подневном спавају слатко на самој обали.

Па одма пред тобом у наоколо лежи равница зетска као море, застрта већ најжutom шеницом, једрим кукурузом, или јасном лозом виновом. Да си најнерасположенији, да те очинске бриге притискују, да те најтужније успомене прате, овуда би се морао развеселити. Кола лете између тога блага божијега, а ти док уживаш, како је на лијево бјезица шеница своје пуно класје превила, на десно ти се измаче млади кукуруз, или виноград, као мало море у сред још мало зеленкасте шенице. Тамо овамо видиш људе, већином женске гдје праше или огрћу кукурузе, а одојчад им по бешикама туда које у хладу испод врбе, што покрај пута расте, или му хладницу од струке разапели; а крај Војводе и онако сунчанијем зракама остављено. И по ономе јакоме разопеку видио сам Зећанина, гдје у озчијем кожуху у пољу ради! А покрај њега стоје пољска кола на два голема а дебела точка. Па ми се чини, да нијесам нигдје видио примитивније слике из живота сељачког!

По оној равници, што лежи као море гдје-гдје на мјеста зелени се по које дрво. И гдје видиш ту древад ту ти је одиста село. Најближе село, што се спута види, јесте Бериславци. Али ни ту немаш што видјети до неколике старе куће, што промађају из воћњака. И те куће имају бити већином од земље залијењене. Бар сам једну такву покрај пута видио. И што је још чудније: видио сам гдје једну кућу граде од округлијех бубуља илити облутака, што се покрај ријека налазе! По теме судим, да другога камења нема у овој зетској равници.

Иза ове плодне земље долази *Ћемовско поље*, насуту пијеском и повећим бубуљама, што су некад воде нанијеле.

На сваки начин, да је Зета више насељена, и Ћемовско било би бар од чести лозом засађено; али данашње њено становништво поред онако плодоносијех њива не осјећа још потребу, да ту свој труд улаже.

Осим тога то би требало, да започну имућнији наши посједници, па би добар примјер најбоље друге научио.

Близу пута бијели се славна *Српска* (црква), коју је Владика *Данило* осветио и с ње мучен био.

Па се већ и Подгорица види са њезиним мунарима, кроз коју смо пројурили на двије уре, па смо одсјели у Мирковој Вароши, коју раставља од прве Рибница а саставља лијепо мост камени

Одма сам био пошљедњи пут у Мирковој Вароши, у ове три-четири године, лијепо је напредовала, управо ме најпријатније изненадила. Оне широке правилне улице, и оне ниске приземне куће са великим вратима и прозорима, а гдјекоја лијепа двокатница, па по једној и по другој страни засађена древад по улицама и по широкој пјаци, на сред које се подиже споменик Великоме Војводи Мирку — све то скупа чини на тебе утисак једне модерне вароши

Ми смо одсјели у гостионици *Рогушићеве*, гдје нас је објед чекао, и гдје смо били потпуно задовољни.

На четири уре продужили смо даље такође у колима. То је било у очи задужине суботе. Одмах сам примјетио гдје из вароши по двије по три већином постарије варошанке и по више њих заједно истијем путем иду носећи свака нешто у марами. То су домаћице православне носиле панацију у цркву, која је на гробљу при самој Горици. Ово биљежим као лијепо знак побожности и пјетета према мртвијема, који овдје влада.

Одмах пут води преко хучне *Мораче*, изнад које стоји чувени *Везиров мост*, пак иде даље све десном обалом ове ријеке, која је себи дубоко каменито корито издубила, до утока Зете у њу. У куту између Зете и Мораче виде се још неки трагови старе Дукље, растурени по плодивој њиви, по којој се превито шенично класје таласа. Отоле уздуж све Зете лијевог обалом веселите лијепа шеница, која је већ почела жућети, или једри кукуруз разне величине.

На десној обали пак лежи Мало па Велико Брдо каменито, прво самијем мирисавијем пелимом застрто, а друго се почело и гором обукивати. Према Великоме Брду на лијевој обали се подиже Тријebaч. Ту је била она велика битка у пошљедњем рату, велика побједа црногорска и велика погибија турска. Ту сам видио гдје су јунаци ови српски нагнали Турке, да у Зету

стрмоглаве. Овуда је највише српске и турске крви проливиено. Иза Тријепча почињу крвави Пипери, који су овуда били предстража јуначка Црној Гори у њезином трајном ратовању, јер је овуда морала турска војска дефилирати.

Испод Вељег Брда и по десној обали Зете већ почиње плодна равница и травна ливада са великим посједом Војводе Михајла Вучинића. Ту нас је овај пиперски јунак опазио, истрчао на сусрет, и заустављао, али смо ми хитали, удаљујући се свећ од Зете, даље спушким пољем, које се пред тобом све више отвара. У сред поља подиже се гласовити Спуж као оштра пирамида. По пољу се ради околу кукуруза; а још се гдје-гдје и оре за кукуруз. С једне ти се стране опет сијено коси, а с друге у пластове слаже, па се напајаш мирисом му, који тако годи и освјежава.

Кад се дође према Спужу, који остаје с десне стране пута, мјесто оне оштре пирамиде видиш дугуљасто брдо и на њему град, а околу подножја му варош — до двјести кућа.

Од Вељег Брда до близу Данилово Града пружа се пут преко спушког поља па преко Косовог Луга у правој линији добру уру и по у колима. Косови Луг зове се равница, која лежи у западном куту, што чини чица *Сушица* са Зетом, у коју се слијева с десне јој обале. Преко Сушице се прелази великим лијепим мостом гвозденим; и отолен почињу Бјелопавлићи. Сад већ осим њива узрађенијех и ливада покошенијех има и густижех високијех шума, кроз које пут пролази.

Путем смо овијем сустизали многе, што су у Острог одили. Ту је била и једна манита жена, коју су два момка са страна на коњу држали. Кад смо мимо ње пролећели, за нама је руке ширила и слатко се смијала...

У мрак смо били на Даниловград, гдје нас је вечера чекала: добра рибља чорба, па рибе, све пастрве на толико начина зготовљене. Тако смо исто и обједовали у Мирковој Вароши, што значи, да су Морача и Зета богате најбољом рибом. Него само што смо на вечери имали бољег вина, бар за мојкус, простога, природнога али врло питкога особито иза онакве вечере. Она сласт подгоричкога вина бојим се, да није природна; а ако је природна, онда је подгоричко вино да се пије по једу; а уз јело се хоће вина, као што је брдско и црмничко.

У суботу у јутро у пет сати продужили смо пут на коњима. С нама су се сада придружили и два перјаника, који су дошли с Цетиња преко Љешанске нахије, и који су одређени као почасна стража уз г. Митрополита.

Одили смо новијем колскијем путем до иза Орје Луке, уз који је с једне и с друге стране ове године засађено разнo дрвље све од Миркове Вароши; па смо окренули једном путањом низ поље бјелопавличко, које се пружа десном обалом Зете до пјешивачке границе; а лијево све до извора Зете испод Острога, који такођер спада у Бјелопавлиће.

Овај предјел је на гласу са његове природне љепоте и питомине; а ове родне године још те више весели; ево од Плавнице до Острога осим Ђемовског поља и Малог и Вељег Брда све путујемо између повитог класја житног понајвише шеничког, између једријех кукуруза, винограда и пластова мирисавог сијена. А не спомињем дуван, кртолу, разнo поврће и вријеже. Него још није све уздуж Зете узрађено, јер још није све поље пресушено. Али како вода опада, тако људи грабе, и ми смо до стотине рала видјели, гдје туда још ору.

Околу осме превезли смо се преко Зете плутом¹⁾ па смо опет лијево њезином обалом одили по пољу, што се пружа испод каменитог *Прњеша*, до *Рибљака*, који се у Зету слијева иза овога брда, скачући с једне стијене на другу. Преко овог потока нов је мост задужбина једнога сељанина.

Отолен се обрће уз брдо управо у Острог доста лијепојем путем кроз узрађене земље, засијане разним житом и засађене лозам и разним воћкама. Овуда сам видио тако великијех корјена смокава, каквијех нема ни у приморју. Од смокава овуда и ракију пеку.

Али што ти се највише допада, особито путнику кад сунце припече, то је велика дубрава, кроз коју пут води иза узрађенијех земаља. Испод саме ове дубраве извиру *Врела*, жива вода у дебелом хладу од разних дрвећа, гдје смо сјахали и почињули.

Сав овај предіо на лијевој обали Зете зове се *Вражегрмци*, гдје се чује чисти херцеговачки акценат, тако да сам ја држао, да су чисти Херцеговци неки сељани отолен, што су се с нама били придружили.

1.) Плут, вишеброј плути; турски кереп а италијански Zattera. У Вуковом рјечнику нема ове ријечи у овом значењу.

Послије добре уре јахања приближи-
лисмо се доњему Манастиру. Из далека се
чула граја народа и пјевање. Па су стала
звона славити.

Пред манастиром је велика пољана и
ту смо одјахали. Народ је гологлав дочекао
г. Митрополита, који га је љубезно благо-
сивљао идући у манастир. На вратима од
цркве дочекали су Његово Високопреосвеш-
тенство свештеници у одежама са крстом
и евангелијем. Пред свештеницима двоје
дјеце у варошком херцеговачком одијелу
носили су дублијере, што ми је веома мило
било видјети. У десет сати тек трудни од
пута и врућине починули смо у манастиру.

* * *

Доњи манастир је прислоњен при
високим литицама, а од подна га високи
зид подржава; тако се уњ може уљести
само са западне и источне стране. На сред
авлије је црква, храм св. Тројице, од теса-
нога камена, средње величине, четвероугол-
ним звоником, који се наслања на два
стуба и на зид црквених извише главни-
јех врата. При литици је највиша кућа на
два спрата су десет ћелија. Ту одсиједа и
Господар, када дође, Митрополит и одли-
чнији гости. До ове је друга мања двокат-
ница у малом растојању. С доње стране
опет је трећа лијепа кућа исто на два
спрата су неколико ћелија, а до ње при
земљи кухиња са простирајама за млађе.

Све су ово грађевине из новијега до-
ба, што су сами калуђери подизали концем
прошлого или почетком текућега вијека, и
по толико пута Турци палили а калуђери
опет оправљали. Послије посљедњега рата,
у ком је највише страдао, није ту било од
овога манастира до зиדיна, те се потрошило
около његова поправљања од тада до 35
хиљада фиорина. Али се ове куће нијесу
тада само покриле и изнутра направиле,
него су и у висину и у ширину дограђи-
ване. Те су радње извршене највише под
управом пок. епископа *Висариона*, који је ту
сједио као рашко — захумски диоцезан;
а од како је био наименован митрополитом
цетињским, ова епископска столица још
стоји упражњена. Сада ту живе само два
калуђера; а диоцезам управља сам Митро-
полит.

Мало подаље западно до првих вели-
ких врата авлијских двије су велике луже,
или боље притремци, јер им је кров насло-
њен само сједне стране на стубове. Ту

отпочивају поклоници иза границе. Испод
манастира на једној пољаници лијепа је
вода на точак, ограђена фино тесаним ка-
меном, гдје се може од једном по десет
коња напојити. Месточно од манастира опет
је пољаница и на сред ње гроб чувеног ју-
нака *Мирка Токова Лакића*, ком је Влади-
ка Раде ту споменик подигао и на њему
ове стихове написао:

За витешке твоје труде
И за војну дичну славу
Споменик ти овај дижем,
О јунаштва огледалу.

На оној западној као на овој источ-
ној пољаници подигнуто је мноштво лад-
ница, гдје се продају разна пића и јела;
а иза сваке ладнице је огањ, гдје се пече
кафа и врте пецива.

Кад смо дошли, одма се примјетило,
да је мало народа: јер особите из Босне и
Херцеговине почне народ придолазити већ
у четвртак, а такођер и из удаљенијех
крајева Црне Горе. Што се тиче ближњих
нахија, из њих народ долази у суботу ве-
чер и у неђељу; јер сваки граби, да доврши
радње, што га у пољу чекају. Дакле оно
народа, што смо нашли, све је било из
даљегга. Што више, ми смо сријетали неке,
што се већ дома врћу. Особито сиромашнији
народ, пошто приступи Свецу, одма се врће.
Али их има, који ту стоје три четри дана;
особито из Херцеговине, који посте осам
дана па се ту исповиједају и причешћују,
а сваки дан иду и горњи Манастир по је-
дан и по два пута, да Свеца целивају.

Из доњегга у горњи Манастир хоће се
по уре пута. Одма кад се кренеш остаје ти
на лијево једна стара црквица са гробљем
у наоколо. Ту су црквицу калуђери из
горњегга манастира оградиле, кад су осје-
тили нужду, да доњи подижу. Црква је
посвећена Св. Ђорђу. Отолен смо свијем
путем народ сријетали, а опет је за нама
цијела литија одила. Уз пут је мноштво
сиромаша од свакуда, који ти руку пру-
жају. Пут те води све до самог манастира
кроз густу шуму, на мјеста кроз читаве
сводове сплетеног грања. Кад смо били
близу, чуо се велики жамор, и из тога жа-
мора по који глас манити...

Горњи је манастир у пећини, дакле
се нема што од њега видјети, до једне ку-
ћнице пред пећином, што је скоро ограђена
ради одмора побожнијех поклоника. Туда
је већ по љествама све пуно народа, што
чека да приступи, а не може се приступати
него један по један. Да на тај ред пазе

стављено је неколико војника. Звонце је још издалека оглашавало долазак Високо-преосвештеног Јерарха цијеле Црне Горе, и куда смо пролазили, народ је по странама стојао, тако смо лако приступили.

У пећину се улази кроз тако мала враташца, да се ваља туда добро погнути. Одмах на десно уски ходник води у црквицу Ваведенија Богородичиног, гдје почива цјелокупно тијело *Св. Василија Острошког*, најславнијега српскога Светитеља.

У црквици могло би стати до десетак друга. Има лијепо темпло, насликано неким Симом Бјелополцем, пред којим горе сребрна кандила. А по десној страни лежи ковчег Светитељев отворен и по дно нога му стоји један стари свештеник. Пошто је г. Митрополит целивао, приступалисмо пи редом, целивали и своју лепту приложили. Ја сам још носио прилог мојих комшија. Неће под Острог нико поћи, што неће по њему ко послати завјет Светитељу. И г. Митрополит носио је завјет Њезинога Височанства Њагиње Милене.

Па смо изашли на врх пећине, гдје је жива вода, од које пије свако, ко дође и њом се умије. Од доње црквице до воде има 50 степеница и то доста високих. У томе су простору још једна црквица, у којој је служио *Св. Василије*, двије три ћелије, пространа кухиња и оспрема. Већи дио манастира од подна прикрива клис, који је скоро промијењен. Око те радње је потрошено двије хиљаде фиорина.

И ту се био затворио пок. Велики Војвода Мирко су 25 друга таман на Божидан г. 1852 у ономе крвавоме рату. С њим су били пок. *Крцо* и *Перо Јокров Петровић* и *Новица Церовић*, а од млађијех данашњи Војвода *Ђуро Машановић*, Војвода *Машо Врбница*, Сердар *Перо Машановић* и капетан *Саво Машов Маршиновић*. Ту су издржали нападаје турске кроз петнајест дана, који су насрћали до самијех врата, али их је понајвише киша камења отоле одбијала. Од ове јуначке дружине само су четворица пала. То њено витешко држање пок. Њаз Данило гледао је са Церова из Пјешиваца и није се надао, да ће иједан главе отолен жив изнијети. Али стара одважност црногорска извела их је ноћу из ове опсаде на чудни начин кроз турску војску, која их није опазила. И пошто су се превезли преко Зете, они су здраво дошли у главни стан и собом Свеца донијели на једној дасци, кога је пратио архимандрит *Никодим*, оставивши у Манастиру све драгоцјености црквене са ковче-

гом Свечевејем. Послије два три дана Машо Врбница са пет-шест друга врћао се у Острог и из њега прихватио сребро и Светитељев ковчег, у ком је и данас. Ковчег је од скупоцјеног дрва, дивно израђен у Русији, а поклон је пок. *Марка Квекића* бившег трговца и бродовласника у Тријешћу, оца Њеног Височанства Њагиње *Даринке*. И пошљедњега рата уочи онијех девет крвавијех дана Црногорци су превозили преко Зете *Св. Василију* у истом ковчегу, а пратио га је данашњи његов чувар *О. Христифор*. Тада су га на Цетиње били донијели, одакле је свечано опет на његово мјесто пренешен последије рата.

У Острогу сам држао у рукама и читао изворну синђелију Пећког Партријарха *Гаврила* од г. 1651, којом даје епископу Василији Никшићу, Колашиновићу, Морачу и Кадилук Пријепољски, што су прије држали епископи Максим и Пајсије; и другу од истога Патријарха од г. 1667 кнезу вражејермачком, којом га заклиње да поштује својину неке земље, што је *Св. Василије* био ту купио Манастиру Ваведенија. Осим тога читао сам и завјештај Светитељев од г. 1666, што га је својеручно написао, којим оставља све своје имање истоме Манастиру. Ови су документи већ штампани у српско-далматинском Манастиру у Вуковом Прим. Српско-словенскога језика.

Кад се јавио овај Божији угодник, и од кад је почео српски народ из свијех крајева српскијех од све три вјере к њему долазити с толиком вјером у помоћ његову, нијесам могао ништа стално дознати; али на сваки начин то ходочашће биће тек почело у другој половини прошлога вијека, ако узмемо да се објавио почетком истога вијека.

Вјера и поштовање, што ужива ови Светитељ српски у српскоме народу, подиже Острог као најзнаменитију кабу на цијелом Балкану. Прије свега у невољама својима овдје долазу на завјет Срби католици и махамедовци исто као православни. И ове године било их је све три вјере. Даље овдје долазе Срби из свијех српскијех покрајина, из Старе Србије, Шумадије, Босне и Далмације, да оближње и не спомињем. И то долази о Духовима у великом броју: било је година кад је овај број допирао двадесет хиљада. Још се долази преко цијеле године, кад је човјек у невољи; а о Петровудневи буде опет доста велики сајам. У пошљедње доба нешто због политичких прилика, нешто и због слаби-

јех година мање народа долази о сајмовима. Осим тога почело се прикупљати по доста поклоника и на дан упокојења Светитељевог 29 Априла. На сваки начин Острог остаје једино мјесто, на ком се окупљају Срби из најудаљенијих крајева, и на ком ће се ако Бог да унапријед још лакше и слободније окупљати, кад га с њима гвоздени и кољски путеви споје.

Већ до године биће готов до Острога кољски пут са Плавнице и из Котора преко Буковице и Даниловграда, којим ће се моћи и један дио Херцеговине користити, и сами Мостарци, који су до сада морали по неколико дана на коњима путovati. Ове године н. п. било је из Мостара старијех и слабијех госпођа, које су из дома кренуле осам дана прије Духова и тек ће се повратити тринајести четрнајести и петнајести дан. Два добра дијела од тога путују на коњима а тек трећи почивају у Острогу; и то како почивају, да се чудим, како могу издржати!

Осим светиње, која овдје привлачи народ, ко један пут изиђе на ову висину, привлачиће га још и диван и величанствен поглед, што се одовде отвара од Планинице до Румије. Од Зете до горњег манастира има близу двије уре добре пјешаку. Цео тај простор стрмени застире густа гора, кроз коју се у висину гранају стољетне липе. Подножјем ове високе планине тече Зета лијевијем пољем бјелопавлићкијем пут истока и скадарског језера, куд ти се поглед губи мимо Румије, која тек што се види, као кроз маглу.

А изнад тебе још виси перпендикуларно висока литица! Па какав поглед има бити са врх острошке греде, окле се види преко Пјешиваца Ловћен! А има из горњег Манастира путања, којом се горе излази, што сам тек дознао, кад већ нијесам био на вријеме, да се на тај врх попнем.

Прије него смо кренули из горњег манастира, отпочинули смо у новој гостионици, гдје нас је О. Христифор частио лимунадом, кафом па ракијом и разним посним послastiцама и сухим воћем. Све је то изложено на једној трпези на сред ове собе, чим нуди когод му дође; а све те понуде њему доносе особито из Херцеговине.

У самоме мраку сашли смо у доњи манастир, али смо исто сријетали народа, који је на више одио, и који преко цијеле ноћи приступа Свецу као преко дан.

* * *

Колико је горе светиње и побожности, толико је доље весела и уживања. Испод разасутијех шатора и ладница већ свијеће горе, те се виде весела друштва гдје пјевају, овдје подгорички, ондје херцеговачки; онамо се окупило околу гуслара једнога а овамо околу другог; тамо игра плаховито коло црничко, а онамо опет манити оро црногореки; тако смо нашли, кад смо сашли из горњег манастира; тако исто се чула преко вечере вриска ора и пјевање кола; али смо чули и складно пјевање Бранкова кола, „Онамо — онамо“ и „Убавој нам Црној Гори“ дјечијих гласова; то су били дјаци из основне школе никшићке.

По вечери изађем у то весело мноштво. Нашао сам себи и друштво угодно а ноћ је била дивна обасјана пунијем мјесецом, па ко би пошао спати! Под једнијем шатором кажу добро вино, под другијем добру кафу, под трећијем добру ракију, па смо обидовали; шатори су застрти ћилимима и у наоколо су сједалишта, па да сједнеш како ти је милије, да се одмориш, па опет да зађеш кроз народ, да видиш што се ради на другој страни. Тек сам на уру по поноћи легао, а ушикало ме исто пјевање јаснијех грла планинскијех, које се с вечера разлијегало.

То сам исто пјевање опет у јутро чуо, кад су ме звона разбудила, што су на јутрењу звала. Па се тако цео дан играло и пјевало, осим што се патихнуло преко литургије, коју је одслужио г. Митрополит најсвечаније. Штета што за овакве дневи није црква виша. У цркву није имао приступа него само, ко је дошао иза границе, и то не знам јесу ли сви мјеста имали; а ове године је било врло мало заграничара према другијех година. И преко литургије два дјачића из Херцеговине носили су дублијере и уз пјевницу су вјешто помагали пјевати. Једноме, што бијаше до мене, рекох:

- Твој ће учитељ знати добро пјевати.
- Зна, господине, добро.
- А окле си?
- Из Стоца.

Мало је промислио, хоће ли неће ли, па се одважи:

- А окле сте ви, господине?
- Из Боке.

Опет је мало застојао, па ће:

— Опростите, господине, што вас питам, а ко сте по имену.

— Лазар Томановић.

— Ха, уредник *Нове Зете* — одма прихвати неким задовољством, као да је

видио каквог свог старог познаника. Други ђачић био је из Љубушке.

Ја сам уживао гледајући ову дјецу, како стоје у цркви побожно, и како су слободна и разбуђена.

Кад смо из цркве изашли једна стара госпођа из Мостара изнијела нам је хладне воде са грунком шећера, па нас је редом послужила кафом па ракијом. Она је са својим друштвом имала на расположење једну собу у истој кући, у којој смо ми били одсјели па се после поподна справљала на повратак. Кад је изашао из Цркве г. Митрополит, одила је с друштвом, да му руку пољуби и понијела му на поклон њеких слаткиша са лијепом везеном марамом. Тако су учиниле још неке отмјеније Мостарке, кад су сјутри дан крећале.

Послије подна могло се видјети, да многи крећу; неки свештеници, што су у вечер из Никшића приспјели, казивали су, да су свијем путем сријетали народ, гдје се враћа — до 7-800 друга и то само једнијем правцем; а у вечер се није могло познати, да је ко пошао. Него је у вече већ било почело многијема крчмарима вина поставати; али један крчмар замишља друге, а за сјутра ће доћи други.

Казао сам, да се цео дан играло и пјевало; и ја сам цео дан тумарао кроз народ посматрајући ону мјешавину, разне типове и ношње, и слушајући разне пјесме и напјеве. Међу напјевима све је надвлађивао онај мушки иза-гласа, што се кроз Боку пјева; то је напјев бјелопавлишки. Но кроз то разлијегање веселог пјевања наиђох и на запијевање. Јели могуће! Окупило се на једном гумну много народа а двије три женскиње туже да камено срце дирну. То је мати и сестре једног момчета из Бјелопавлића, што се скоро био у Зету утопило. Био је најбољи дјак основне школе на Даниловграду па га је и учитељ ожалио у „Гласу Црногорца“, и видео сам му на гробу толико вијенаца, што су му садругови донијели. Био је јединак, па тужна мати и сестре не знаду, како ће боље одушке дати тузи превеликој, те су дошле на овај велики народни сабор, да свак чује велике јаде њихове. Кад сам их чуо, ја сам протрнуо и био сам за дуго смућен, а тако ће се бити и многи смутили, што не би требало на оваквијем славама. Одпријед је овај обичај био много опћенитиј, како ми кажу, па је био забрањен, те се сада у ријетко и то крадимице појављује у случајима превелике туге.

Преко вечерње опет се мало патихнуло, па су се одма кола ухватила и ори се почели играти. Било је и арбанашко коло, које не иде у наоколо, него се увија тамо овамо. Било је и свирке циганске из Спужа, гдје има цигана мухамеданске вјере са свијем настањенијех на својим добрима.

По вечери сам ја опет у лијепом друштву провео до после по ноћи испод шатора. Сјутри дан се тек могло опазити одма из јутра, да се доста народа разишло; а по литургији, коју је исто г. Митрополит одслужио те је и једнога свештеника рукоположио, почео се народ у велике разилазити. До вечера су били само они оближњи сељани, а у вечер празни шатори и испод њих уморни крчмари гдје спавају као заклани. Више није било ни вина, ни кафе, ни ракије. Све се било попило. Преко пет стотина јагњади и козлади ту се испекло, а сувише што се из дома донијело готово. Ја држим да је било преко 5—6 хиљада душа.

— Што је ово, господине, према другијем годинама! Први пут кад сам ја овдје била — рече ми она стара госпођа из Мостара — назад 25 година било је и преко 20 хиљада душа.

— А, дакле сте ви, госпођо, и прије долазили — ја примјетим.

— Ово ми је пети пут, господине, — настави она чисто некијем поносом и задовољством.

И казивали су ми, да је било поклоника из Босне и Херцеговине, који су по десет пута у Острог долазили!

Колико је ту било народа, и колико се попило вина и ракије, ипак није било ни најмањег нереда. Напла се једна златна игла, и одма се тражило, ко ју је изгубио. Један младић не зна, гдје је седло оставио; али му неће, не може погинути, и збиља потла долази и каже да га је нашао. Која стотина коња стоји повезана свуда унаоколо кроз гору дан и ноћ, и нико се не боји, да му може коњ погинути. Тога реда, те сигурности на оваквијем зборовима ја мислим да нема у свијету нигдје.

Прилога је дошло у новцу, у разним стварима златним и сребрним, у разним комадима хаљина, понајвише у марамама и појасевима и вуни до близу двије хиљаде фиорина. Све оне ствари што не служе за цркву, одма се присутнијем трговцима продају трећи дан.

— Треба да оставите штогод Петру,

— рече г. Митрополит, и оставише му неколико комада хаџина.

То је један стари испосник, који живи у једној појатици између горњег и доњег манастира, радећи земљу, постећи и молећи се Богу. Има још један испосник млади, што послужује око цркве у доњем манастиру. А долазио је да моли г. Митрополита још један доста млад Бошњак ћа из Купреса, да га прими као испосника. Али пошто се није знало, ко је он, био је упућен, да прије коју годину проживи у ком босанском манастиру, па да онда дође са писмом од старјешине манастирског, потврђеним од дотичног митрополита. И он се весело повратио, да тако учини.

Пошто се народ у понећелник разишао, оставио нас је и г. Војвода Церовић, те пошао код своје фамилије у Никшић. Г. Церовић, колико је у служби строг и озбиљан, толико је у друштву особито у путу пријатан и добар друг. Он је био на овој светковини владин пунамоћник и преставник. Уторник из јутра по ладу опет је одио г. Митрополит у горњи манастир, да се Свцу покљони прије поласка, и ја сам с њим одио. Ту нас је о. Христифор одједном зачудио, она трпеза још је стала пуна свакнијех ђаконија. И горе и доле одећи сријетали смо још по гдје-кога поклоника.

Па смо оставили онога старца с једога по чилога и веселога, премда строгаг посника, у оној високој греди самога без живе душе осим неколико улишта чела у његовом лијепо обрађеном врцу и читава јата ластовица, што из стотину гњијезда изнад самог манастира излијећу и улијећу и невиним својим цвркутањем ону мртву природу оживљавају, одзивајући се славуљима, што пјевају доље нх дубраву.

* * *

Ко не зна, каква сјета човјека спопа-да иза каквога благога дана? Али ја мислим, да та сјета нигдје није неодрљивија него у Острогу послје онако бучне славе, коју одједном мртва тишина пуста стране замијени. И ја нијесам видео часа да прије кренемо.

И у сриједу у јутру рано кренули смо у пратњи г. командира Максима Павићевића, који нас је до Даниловграда пратио. Кад смо били гдје се преко Зете превози, ја сам мислио, да ће нас ту и овај мој симпатични острошки познаник оставити, па лијевом обалом да ће управо дома у Рсојевиће поћи; те кад ми рече, да ће и

даље с нама, чисто се обрадовах, јер у њему гледах пошљедњег преставника онога лијепога друштва, које сам у Острогу нашао.

На Данилов граду смо ручали и отпочинули. Г. Митрополит је по ручку пошао да се мало наслони; а нас је повео вриједни учитељ мјестни г. Лаушевић код себе на чашу доброг брдског. Ту смо имали прилике да видимо разне испитне нацрте сва четири разреда. Ми смо се чисто дивили лијепоме успјеху како у цртању тако и у калиграфији.

— Ово је дивота, — ја шћах рећи.

— Није, на моју душу, него право чудо, — настављаше г. протођакон. Али смо се обојица сложили, да нам нијесу могли оба учитеља дохранити боље послас-тице од ове душевне насладе.

У три ипо оставили смо Даниловград. Успут ми је г. Митрополит говорио о питању, гдје је Св. Сава био подигао столицу зетске епископије. Г. Јастребов је находи у Златици према Дукљи близу Подгорице; а г. Епископ Герасим на Превлаци у Боци которској, што је потврдио и наш најбољи историчар архим. Иларион. Г. Митрополит Митрофан се не слаже ни с једнијем ни с другијем. У Дометијану се спомиње мјесто Дреп, по коме и он као г. Јастребов хоће да опрече једну гдје је та столица била. Али тога имена у Зети нема сада нигдје, него г. Јастребов мисли, да је данашње брдо Требач стари Дреп; а напомиње и данашње село Трепчи у Кучима. Високопреосвештени Митрополит на против не далеко од Тријебача а од златичке црквине по сахата с ове стране Мораче находи мјесто Дрезгу, гдје се налази и данас развалине манастира и цркве. На темељу ове цркве Пипери су подигли лијепу школу; а близу ње под брдо Вежешник леже развалине манастирске, и калдрма из овог манастира до цркве још постоји. Не зна се коме је ова црква била посвећена, али сви они оближњи становници славе своје крсно име Аранђелов-дао. По томе би се могло претпоставити да је та црква била посвећена Св. Мих. Арханђелу. Осим Дрепа, што Дометијан спомиње, спомиње се у некој старој биљешци и мјесто Ило. Г. Митрополит Митрофан и у овом имену налази основа своме мишљењу, јер близу Дрезге има велика иловача. Али сви ти докази нијесу ме могли од Превлаке удаљити с јаким разлога, које овдје било би дуго наводити.

Било се смрачило кад смо у Миркову

Варош стигли, гдје је г. Митрополит нашао
брзојав с Цетиња, да сјутра вечер долази
Господар са свога тако знаменитог пута.
И ми мјесто да чекамо сјутра на Плавници
Даницу, кренемо одма по вечери у колима
преко Бериславаца на Курило, гдје се Морача
слијева у блато и отолен у два сата послје
поноћа кренемо лађом на четири весла из-
међу старог *Жабљака* и још старије *Врађине*
по јасној мјесечини, која још више од вели-
кога огледала скадарског језера одсијеваше,
и у шест сати били смо на Ријеци *Црноје-*
вића, гдје су нас кола чекала. У десет
сати били смо на Цетињу. А опет одмах по
обједу у лијепоме друштву кренуо сам у
суверет Господару, куд су били већ пошли сви
главари и многи грађани на свијем колима и
коњима, што их је било на Цетињу. И та-
ко сам видио, како Његуши, то славно ог-
њиште нашег владалачког Дома, дочекују
свога сина, „јединог вјерног и искреног
пријатеља“ моћнога Цара словенскога, и како
честита својој Свијетлој одиви срећног вјере-
ника, брата од стрица Царева. На Његушима
је седам цркава и на свакој цркви по три зво-
на. Сва су та звона звонила; све су те цркве
биле отворене и по њима свијетле ватрене,
што се видјело кроз њихова врата и про-
зоре; и испред сваке те цркве пуцале су
прангије. Старо и младо, женско и мушко
стало је покрај пута у свечаном одијелу ра-
досно и поносно благосиљајући и поздрав-
љајући Високе путнике. Мени се чинило
у ономе разлијегању звона и прангија и
околна брда да кликују од велике радости....

У десет сати Господар је стигао са
својом Височанственом Дјецом и Свијетлом
породицом Њаза Петра Карађорђевића у
пратњи преко двадесет кола у своју пре-
столницу, која је пливала у свјетлости;
гдје их је дочекало весело клицање народа,
пуцање топова, звонење са свијех цркава, и
раширене руке срећнијех матера — *Њагиње*
Милене и Госпође *Стане*...

И личним саучешћем у томе народ-
номе веселу ја сам довршио ово које тако
пријатно путовање у Острог, што сам
описао на властито ради читаоца *Н. Зете*
изван Црне Горе, које може пријатно за-
нимати.

Л. Томановић.

Нашем дичном Змају при повратку из Црне Горе.

Добро дошао! Дични сине,
са Ловћена, са — висине,
где-но орао гњездо има,
на горским врлетима;
где-но свежиј' ваздух мири,
крепке груди снажи, шири;
где још влада стари сјај...
Добро дошао!... Боже дај!!

Видео си гњездо тића,
красно јато соколића;
слушао си гласе миле,
црногорске беле виле,
удисао си мелем здравља,
који слабе опоравља;
а сваки ти кликну крај:
Добро дошао!... Боже дај!!

Сваки стисак руке снажне,
ратоборне и одважне;
сваки осмех уста бајни,
и очију поглед сјајни;
свако српско срце врело
у жељу се задело:
Добро дошао, у наш крај!
Добро дошао!... Боже дај!!

Сад си опет међу нама,
у Дунавским долинама,
где се многа трулеж јавља,
где се теже опоравља;
али ми те сви чекамо,
па из срца поздрављамо;
сав ти кличе завичај:
Добро дошао!... Боже дај!!
11/9 1888. —

Љубисав.

Г у с л е.

Уз'о деда свог унука,
Метн'о га на крило,
Па уз гусле певао му,
Што је негда било.

Певао му српску славу,
И српске јунаке,

Певао му љуте битке,
Муке свакојаке.

*

Деди око заблистало,
Па сузу пролива,
И унуку своме рече,
Да гусле целива.

*

Дете гусле целивало,
П' онда пита живо:
„Је ли, деда, за што сам ја
„Те гусле целив'о?“

*

„Ти не схваташ, српче мало,
„Ми старији знамо!
„Кад дорастеш, кад размислиш,
„Каз' ће ти се само!“

Змај-Јован.

Завириш ли, брате, у сеоцку кућу, кућицу или колибицу, опазићеш близу огњишта од јавора истесану справицу, коју Србин гуслама називље. Не ћеш наћи српске сеоске куће, која је без њих. Видићеш и такових, које су и без најпотребнијих домаћих ствари, али нећеш без гусала. Опазићеш и таквих, које немају ни очађане иконе, али гусле, српске гусле, ту српску неумитну историју, „која лагати не знаде“ — опазићеш близу огњишта, гдје се угријевају, да боље одјекну неки дио српске прошлости; приправљају се, да величанственије наредсе ловорове вијенце, којима да оките Србе витезове, те своју крв пролише: за дјецу своју, за језик њихов, за олтар цркве православне, за народност народа свога.

Угријевају се — вељу — како ће боље Србина прославити, како ће сјајније код првог састанка: оца са сином, дједа са унучадима, код састанка српчади својом мађионичком силом сликати славно доба српске славе и величине..

Ноћас код мене, сјутра код тебе, прео-сјутра код Петра, у понеђељак на ледини, на плочи, под липом, на гумну — само јесу ли часови без

рада: ето гусле не дангубе, већ врше свету своју задаћу: — доје слушаоца јуначким духом.

Што да учине туђе банде, бубњи и свирале код наших гусала, кад су те у Вишњићевим и сличним рукама? — у рукама нашега слијепог гуслара?

Гуслар нам каже оно, што бубањ и свирала никада не може; више утиче на срце, више оплемењује душу и више развија чувства та проста српска хармонија, нег та сложена граја и акорд бубања, свирала и свиралица.

Слијепи гуслар упознаде Србина слатким и горким периодама његове прошлости; упознаде га својим дједовима и праједовима, својим жупанима, краљевима, царевима, кнежевима, својим неумрлим јунацима и мученицима.

Слијепи гуслар распали Србиново срце, које тад јаче куцаше, поджеже свети плам родољубља, наоштри бритки мач у многим тешким часовима, кад Србин чамаше у турском окову, кад му смрт грозаше од Турчина, те силним пожртвовањем и том распадом хрљаше немилице у смрт, да сачува аманет дједова својих — „Дивно име и свету слободу.“

Глас гуслара — у часовима поклича бојне трубе — задоји и већ немоћног старца младеначком снагом, који тад замјењује старачки штап љутим ханцаром и свијетлим цефердаром; трзну из дријемежа и окорјелог гријешника, да у љутом боју за домовину искаје своје гријехе; глас гуслара уграби из наручја сироте мајке јединка њеног, тог, још за ханцар недораслог дјечка, који замјењује домаће играчке бојним забавама; па и самог чуватеља божијега храма, оног истог, који са светог олтара, назад неколико, проповиједаше истину еванђелске науке, гово-

рећи: „не убиј!“ — глас гуслара у овом часу опија га бојном славом, славом своје домовине, те га видимо између првих у крвавом боју, гдје бије, гдје боде, гдје пали, гдје руши, гдје замјењује громким гласом свету црковну пјесму, тад светијом пјесмом — бојном пјесмом:

„Боди, руши, све обарај,

„Падај, гини, не уступај!

Слијени гуслар, а у најљућим часовима, тјепаше Србина, ком бијаше души лакше, чујући вјешти звук дивније дусала; утираше му сузу жалосницу и онда, кад бијаше најчвршће окован

„И наше су утирали сузе

Вјешти звуци дивнијех гусала“

Гусле га кроз прошле вјекове, вјекове непрестане борбе за опстанак, руководише и одржаше; оне бијаху — уз српску мишицу најближи чувар српске слободе, па и онда, кад та на најтањи конач долазаше. Оне га соколише; оне бијаху вјештице, које му не дадијаше у очајности топити се; оне му кријењаху свијест — оне му бијаху учитељица живота. Гусле бијаху чврсто кормило српске лађице, која се вераше тако дуго на силно-узбурканом океану измеђ разјарених морских валова, који, трупајући у њезина ребра, зијеваху пут ње, сицљући из својих устији отров, напрезаху се, да њоме свој ненасити ми желудац зајаве. „Еј, да гусла не имасмо, све са собом закопасмо!“ — рече пјесник.

Гусле су Србина овјековјечиле.

Поджижући у њему зубљу родољубља, трзао се из ропских ланаца, сијевао у кржави бој, у слатку смрт, гдје је подизао спомене јуначке борбе, пред којима блиједе спомени шпартанских и маратонских јунака и отаџбеника; спомени, каквих не назиреш тако лако код осталих народа, јер их ја посве мало таквих. —

Гусле нам одњихаше на хиљаде Леонида, Шевола, Обилића.

Старо-грчки богови, пророштва, горућа љубав према домовини, а највећма домаћи узгој појављују нам Шпартанца у оном крвавом Термопилском кланцу, а српског Шпартанца гусле надојише челичном снагом, те по-сто пута освећује Косово, те почиња толика јунаштва од Косова до Вучјега Дола. Из гусала Србин црпијаше животну снагу, коју не могаше грозни закони великог Мухамеда никада саломити.

Сликајући милозвучком њиховим историју српску, видиш такве јунаке, наилазиш на такове хероје људске, каквих ћеш мало наћи у историји свјетској, и који те нагоне, ако нијеси Србин, да жалиш што нијеси, и да желиш да постанеш Србином. —

*

Зар би Србин звао се Србином, да сручи са српских гусала, у рукама нашега „деде“ не пуцаху? Зар би у својој цркви по свом адету Бога молио? Зар би био толико животан, слободан, да га гусле не учаху, како ће из магловитости у мрачну будућност корацати?...

Не би; јер школа других мало је било по горским предјелима, које су наш нараштај узгајале у народном духу, чувале му обичаје народа и цркве, улијевале му животну снагу, оштриле му бритки мач, изим јаворових гусала.

Осврнимо се на нашу прошлост отрагу пуних петстотина година, или баш од седамнаестог вијека, видимо Србина пригњављена, гдје над њим разјарен Азијат, као рис на свој плијен зијева:

„Пиј, Србине из чаше свечеве,
„Ил' сјекиру чекај међу уши!“

признаћемо, да не би зазорно било, да нас је — „какве силе на нас

зијеваху“ — прогутао, па да нас историја сада само спомиње, да смо некад били своји, а сад да смо, услед притиска, претворени у други народ; да се клањамо корану; да презиремо оно, што нам је сада најсветије: — као што ћемо признати и то, да су потицаји гусала, ако и не све и сва, а'но велики дио нашој данашњој слободи, народном препорођењу и народном нашем животу допринијели; јер електрична снага, која муњевном брзином хрљаше из гусала у српске груди, излијечи косовске ране, и очува српску тробојницу, која се поносом лепиша на Ловћену, окле кријепким својим махом, намигујући гордом Цариграду, разгони свјежи Ловћенски зрак по свим српским планинама, далеко тамо и до корита модрога Дунава.

* * * NACIONALNA
Oj, гусле наше, ви доприносите српском роду оно, што је слабо перо није у стању да искаже: — оно је успјело у том тако, као да би ниједи хотио да покаже, како гром грми! —

Али, свакако, предајући „Новој Зети“ ово редака, посвећених браниоцу српских гусала, нек ми је допуштено да с пјесником речем:

„Та рука се посветила,
„Која ј' гусле изнетила!

Анд. Лазаревић.

Грађа за историју Васојевића.

Од П. Ровинског.

(Свршетак).

Тако гласи предање о пореклу Васојевића, Колашинаца и Хота, које приводи Хекар, човјек научен и познавалац тих крајева, које је, како сам он вели, преписао са ријечи гуслара, којему приписује још и ове завршне ријечи: „Пророштво пустињаково испунило се и све те три по-

родице срећа је подједнако пратила; они су у пуној мјери уживали сва земаљска блага. Кроз 50 година они су се тако умножили, да су били принуђени дијелити се: сваки њихов члан постао је старјешина нове породице. Множећи се непрестано од њихових села постала су читава племена, а ова племена, да би се разликовала једно од другог почеше се прозивати по именима својих оснивача. Таквим начином и потомци Хаса прозваше се Хаси и живе у оном крају, који и данас носи то име. Од потомака Колача постаху Колашинци; остала племена назваше се Васојевићи и њих има око 850 породица све скоро православне вјере, међу којима једва да има 10 породица вјере мухамеданске.“ *)

Ми смо привели ово предање, али пропустили смо многа мјеста, но у овом што је преведено, држали смо се строго оригинала.

Ко је и мало познат са српском народном појезијом, тај ће одма видјети, да ово није ништа друго него фалисификат. Српске пјесме Простери Мериме ако нијесу прави превод, а оно су имитација народним пјесмама, а ово је проста измишљотина, која нема у себи ни мрве истинитости и која је проникнута духом католичког нијетизма и некаквог „преподобија“, које је сасвим противно српском карактеру. Осим тога аутор је збркао имена, — ни Хаса ни Колача не постоји у народном предању. Хаси то је ријеч турска и значи једно племе или мјесто, које се користије особитим привилегијама, или које и сасвим не признаје над собом државне власти; отуда је и постао глагол *похасити се* — одметнути се. Простор око Берана и добио је то име зато, што су се тамошњи житељи користили особитим привилегијама под увјетом, да бране границе и што ничију власт нијесу признавали скоро све до 1860 год., док је Турска подигла малу тврђаву на Јасиковцу, на десној обали Лима, а мало затим и казарму на лијевој обали, те се помоћу тога и утврдила тамо турска власт. Колашин пак насељен је из разних крајева, а највише из Црне Горе.

Народно предање познаје само Озра, Васа и Пипа; од првог су Озринићи, од другог Васојевићи, од трећег Пипери, и и сви они имају крсно име св. Архангела Михаила (8 новембра). Неки додају још Хота и Краса: од првог, бајаги, произи-

*) Н. Hecquard, consul de France à Scutari. Histaire et description de la Haute Albanie ou Guerarie. Paris 1859.

лазе Хоти, а од другог — Крастенићи, који су скоро сви поарнаућени и примили мухамеданску вјеру. По вјеровању народном сви су они из Старе Србије, па пошто су је оставили од турског зулума отишли су преко данашње Србије и Дунава у Мацарску, и после преко Далмације дошли су у Црну Гору и од свију њих најдаље на мсток пође Васо, настани се на Ножици у Лијевој ријеци, ће се и данас виде некакве развалине, за које кажу, да је то била кула кнеза Васа. Из Лијеве ријеке населила се доцније и Нахија и сва мјеста даље к сјеверу, око Берана, на Полици и т. д.

Поред свега тога што сам дуго живио међу Васојевићима и распитивао, опет не само што нијесам могао наћи пјесме о досељењу Васа но нијесам у опште могао наћи ништа више од овог што више рекох. Постоји само пјесма о Стефану Васојевићу, који као да је погинуо на Косову, но и та је пјесма познијег и као сумњивог проишхођења, јер противорјечи предању, по коме се Васо иселио из Старе Србије тек онда, пошто су турци заузели српске земље, а шљедователно после Косова.

Пјесма пак коју приводи Хекар управно је Француског порекла и ми смо је привели као нешто, што може заинтересовати с пјесничке стране, али у ствари она је потпуно измишљена и написана под упливом дивотних предјела околo Кома. Личност Ивана, потомка босанске династије, такођер је измишљена, и ми не можемо разумјети, ће је могла бити сазидана црква у почаст његову? — Народ о томе ништа не зна.

Заслужује пажње то, што се и код Арнаута спомињу, поред других родоначалника, Васо и Пипо. Ево извод из тога предања како га је записао Г. Гаан, у његовој књизи *Albanesische Studien* (1854 г.).

Родоначалник Хота и Трепчана био је неки Кећи (Ketschi), за њега се не зна одкуда је, али по претпоставци аутора он је био Арнаут, јер његови потомци (Хоти, — Трепчани?) говоре арнаутски, а уз то су и вјере католичке. *) По народноме предању Кећи је побјегао од турског зулума у словенске земље и то баш тамо ће данас живе Пипери. Он је имао 6. синова: Лазара, Бана, Мркоту, Кастра, Васа и Пи-

*) То је веома слаб разлог, јер су Хоти до скоро говорили српски. И сада близу Ђаковице живе око 20 породица, које су се подавно преселиле из Хота, па још до данас говоре српски и вјере су православне. Међу Затрепчанима има породица чисто арнаутских, а има и Куча и Црногораца.

пера. Кад су одрасли, један од њих убије у некој свађи једног старосједиоца и ушљед тога морали су сви да бјеже. Отац пак због старости није могао да бјежи, а заустави код себе и најмлађег сина, који је такође био слаб и хром. Зато он замоли браство убијеног да му опросте. Они му опросте и допусте, да задржи код себе најмлађег сина, те су од њега и постали Пипери. Остали се населе у Трепчима (Затребач?).

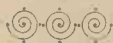
Мркота је више волио уживање и лак живот, него слободни скитнички живот у горама и пресели се на равницу за два сата на запад од Подгорице, ће се његови потомци и до данас зову по његовом имену Мркотићи (Мрке у Пиперима на сјевер од Подгорице?); они су такођер Славени и православне вјере. — Они што су остали у Трепчима пострадају једне године од неродице. Жито се родило само у равници око Бијелога Дрина. Двојица млађе браће одоше тамо. Кад дођу у Пећ, нађу у хану двије лијепе ђевојке, које исто бјеху дошле да купују жита. Момци се допану ђевојкама и почну их распитивати ко су и куда иду, а за тим реку за себе, да су оне јединице кћери богатих родитеља и да би они, кад би се оженили с њима, добили богато наслједство и толико земље, да би доста било не само за њих, но и за њихову велику браћу. Момци одговоре, да не знаду, да ли ће се браћа на сеобу сагласити, јер и ако живе одијељено од оца, опет су тако близо, да се могу често гледати; најпосље ријеше, да се сва четири остала брата ту састану и заједно ријеше. Браћа дођу у Пећ и у реченом хану нађу родитеље ђевојачке и с њима крену њиховим постојбинама.

Једна је ђевојка била из Рјечице (Redschitza, мора бити злорјечица) и избере себи за мужа Васа, од каг су Васојевићи, који су — по ријечима аутора — познати као разбојници и не даду пролазити караванима из Гусиња, Бјелопоља и Рожаја. Они се дијеле на горње и доње: први живе око Рјечице, која пада у Лим, а други се населе у Лијевој ријеци, зато се и зову Љеворјечани. У снарину Лијева-ријека није била насељена; но многи од оних, што су били најприје насељени на Рјечици побјегну од туда од Турака и тако се насели Лијева-ријека, а после, кад су Турци почели мање наваљивати, они се поново упуте на Рјечицу.

Друга ђевојка била је из Дукађина, близу Ђаковице; она је узела Кастра, од

њега произилазе Kastrovich (Крастенићи?), који сви говоре арнаутски, а по вјери већина их је мухамеданаца. Лазар, Бан и Кечи осташе у Тренчу и посље се подјелише.

У оба ова предања видимо, да је узрок сеоби зулум од освајача Турака; а сличност ова два предања код Срба и Арнаута даје нам с једне стране као неко јемство за њихову истинитост, а с друге показује нам, да је ту била и смјеса између двају племена, Срба и Арнаута, кад их је ујединила једнака судба и једнака мржња против Турака и кад још није међу њима било вјерске разлике.

Завјет Мркојевићки.

Излет на Румију.

Приђе свега морам казати, да је ова светковина од потоњег рата мало попуштена била, за који узрок, овдје не могу причати, јер би предугачко било. Са овом светковином још од непознатог доба, вазда је управљао барјактар Мркојевић, који је вазда по Мркојевићима бирао боље и боље јунаке и скрестом с њима на Румију излазио. Тим је излазом управљач и пок. Ибрахим Барјактаровић који је сваке године са барјаком у руци а са мачем о бедри на Румију излазио. Често пута он би барјак другоме дао, па он крст у руке узео, јер се бојао да га не бише Краињани отели. То је отац данашњег командира г. Јусуфа Барјактаровића. Због горе реченог ми смо се ријешили да се на овој светковини у свему по старом обичају управљамо. За то и било се је у споразумљењу са командиром и поткомандиром Мркојевићим: а светковина овако је одила. —

Ђацима мркојевићке школе наређено је било, да се сваки спреми и у суботу рано у школу буде. Командир и поткомандир обзнанили су народу кад је Тројични дан (јер је народ махом мухамеданске вјероисповијести).

Ђаци су дошли у школу — па су се на пола раздијелили, те половина отишла је преко Добре воде код подком. Алила Савовића, који их је лијепо дочекао на објед! Он је био и за сву дјецу ручак сигурао, јер се надао да ће тудије сви проћи — па нека му је за то лијепа хвала. Ђацима придруживао се, ко је хтио на Румију ићи! Друга половина пошла је са учитељем уз Мркојевиће покрај куће поменутог коман.

Јусуфа, који са још неколико друга чекаше ђакове, те заједно сви окрену пут села Микулића, које се под Румију налази! Учитељ је дозволио да у исто коло ступе и ђаци који су ослобођени школе прошлије година. Ишли су пјевајући и из пушака међући као што су стари Мркојевићи вазда чинили. Овдје додајем да је то најбоље праћено за вријеме поменутог Ибрахима Барјактаровића а отац данашњег командира. (У Турско вријеме барјактар је био — оно исто што је у нас командир). Ђаци су носили стари Луковски барјак, на којему је насликана била Отоманска круна (звјезда и полумјесец) а испод ње моћна пророкова рука. Рука испод стоји а Отоманску круну замијенили смо именом Ослободиоца овог краја Српског приморја писменом Н. I. — Барјак је носио син поменутог Јусуфа командира, ко ји школу посјеђава. Кад би их видео рекао би да се нека четица војске некуд далеко упутила. Тако идући и пјевајући дошли смо до села Микулића, и ту се на студеној води одморили. —

Но ни поткомандир Алил — са својим друговима није глухо пролазио преко стрмених страна и густијех шума кроз које пут проводи. И они пјевају, пуцају и из гласа викну — и на уговореном мјесту састамо се. У то и од Бара свијет другим путем иђаше тако исто веселији се. За нас треба да знате да смо били све сами Мухамеданци осим једнога али двојице. Ту смо се састали и мало одморили — а и јарко сунце опрашћаше се са врхом Румије, који својим зрацима обасипаше. Ми смо имали у торбици доста спреме, али није нам требало — јер Ибрахим Аметов из истог села позове нас на вечеру све који смо били ту. Било нас је више од педесет, и да ти се хвалим како не дочекао, разумјећеш кад ти кажем, да, Ибраим — хвала Богу — јарчића и јагњића доста имаде, дивна сира и бијела млијека, а то је баш оно што кријепи човјека. Ја приговорих Ибраиму: „поарасмо те ноћас“. „Не, ни да Бог“ одговори он, „ово је мој завјет, и на ноћашњу ноћ овдје је дочекивано и по стотину ако не више људи — и сви говораху“ „да Бог помогне“, а бога ми ће се тако не збори, Бог ни помоћи неће, а мене је то Господ чазда нагледивао“. Било је људи и по других кућа у Микулиће, али не као што је приђе рата долазило. Ми смо још и пили до три сатахата ноћи, па онда хајде да смо ближе Румије. Опет пјесма и пуцање пушака. Глухо доба а чује се:

„Помоз Боже Господара,
И Његове напљеднике
И све Србе наоколо“ — и т. д.

а у исто доба пушке пуцају. Бога ми и други по селу одговарају, давајући знаке ето и ми смо готови. Ишли смо сат пута, и у једној кући која је на дну подгорја Румије — ту смо свратили за одморит се, а то је мјесто ће треба да се народ чека. Сахат приђе зоре треба да је свака на ноге. То је стари завјет Мркојевицки. Тако смо и ми учинили. Окупило се сила свијета од све три вјероисповјести. Бјеше сахат до зоре. Ту нико не рачуна: ко је које вјере? — но свако чека да крст окрене па да хита да га сунчани зраци на врху затеку, јер кога сунце онамо затече, тога ће здраво и весело цијеле године гријати. Тако вјерује свако ко овдје излази. Други вјерују: — кад крст мрковски приђе сунца изађе, и њега сунце онамо најприје огрије, онда и Мркојевићима сваки бирићет (род) нанесе. Чује се жубор и бојазан да се неће моћи приђе сунца на врху изаћи, те многи пита: „Камо крст?“ и гле ево га, па сад хајде помози Боже. Народ је овако уређен. Најпрви командир Јусуф који рече: „кад је мој отац на данашњи дан на Румију излазио — он је вазда најпрви био — па хоћу и ја јутрос“. Он је најпрви ишао. За њим ђаци мркојевицке школе и друга малена ђеца. За ђацима часни крст, за њима барски парох г. В. Вукотић, па стари барјак мрковски, за овијем народ све једно за другим јер усека је стаза којом се пролази, и врху излази. Поред народа ишао је подкомандир Алил Савовић, који је ред обдржавао из бојазни, да не би доњега ками испод ноге горњега убио. Многи каже, „Ајде море не бој се — Бог не бије онога, ко му се право моли и право иде, а кривога да Бог да нек и убије да видимо“. Многи, који прије није тамо био, он би рекао: „тешко ће бити изаћи“, а други који знаде одговара: „изаћићеш тако лако да не знаш како, јер Бог помаже“, и заиста тако смо изашли. Народ се просуо по врху (Румије) и бере њекакви љековите траве, ко које познаје и коме која требаје, а све хитају да их прије сунца уберу јер само тада љековиту моћ имају. Но идући и берући ево свако на врху Румије. Треба свако да оздо собом по један ками на врху изнесе, и то што виши „то задушније“, да се ту црква гради која је некад давно завјетована. То свако у руке износи без разлике вјероисповјести.

Ево нас на врху Румије. Сунце још

није. Све три вјероисповјести завјетоване свијеће пале — па се сада дијелимо. Православни и католици на једну, а мухамеданци на другу страну. Сад се треба три пута са крстом око те гомиле камења обрнути. Православни и Католици иду, а Мухамеданци побожно стоје. Тамаи свештеник говораше: „Господи, Господи призри с небес и посјети виноград сеј“ — а јарко сунце своје зраке помоли. Послије црквеног обреда, Мркојевицки учитељ изговорно је бесједу која одговара светковини. Сва је народног карактера, односећи се на српску прошлост и на узроке који нас једнокрвну браћу у три вјере раздијелише. Споменуо је прво Косово, којему се напуњају 500 год. још за 18 дана. Спомену осветнике косовске, који светише и који ће осветити Косово — и најпослије, на општу молитву: „да живи српски народ, да живи Књаз Никола, којему дај Боже, да Бог поможе, да освети Косово, и српски народ изведе на пут цара Душана“, на које се заори „живио“! и пуцањ из пушака. Пуцало се по старом обичају са највишим хитањем да се све више шемлук чини. Ту смо сјећали један сахат, одмарајући се, и разгледајући што можемо виђети — па хајде опет доље. Не куда отоле? Не ћемо кући. За трећи дој сајмо доље на једно равно пољице. Ту сад јак команд своје снаге кушају — „снагу мишице и брзину нога“. Скачу скока момачкога, и бацају се с рамена камена. И то је њихов стари завјет, који сваке године овдје понављају. Ту се надмеће Мркојевић са Баром и Крајином, али како кажу махом су вазда Мркојевићи узели поштење, што испрате грохотом пушака. Тако и јутрос би. Мркојевићи добише, — шемлук учинише, па хајде опет даље. Највише је скочио Мехмед Ибраима Аметова, а камена бачио Амет Асана Синанова, оба из Микулића. Окренусмо доље и ево не у подгор Румије. Ту ти је лијепа хладна вода, на којој се сједне и жедни воде напије. Сада треба бијегу из пушака гађати. И ту ко ногу изнесе шемлук му чине. Мркојевићи мухамеданци немају страгусе, за тим јако уздишу — па онда нијесу ни гађали бијегу. У то дође вријеме од литургије. Мухамеданци су ту остали. Литургију служио је поменути поп Васо Вукотић, који је последије литургије изговорно бесједу „о љубави к ближњима“, те тако смо из цркве изашли. —

Богме, треба се Богу молити, али треба и себе поткријепити. У Микулиће

има само седам православних кућа, који цио народ по могућности раздијеле, и на ручак поведу. Као што сам прије рекао — то је њихов завјет и крсно име. Они га вазда славили, а ми Бога молимо — да им Божје за вазда поможе и да се до године у здрављу и весељу овдје опет састанемо. ¹⁾

Никола Ј. Вучинић.

Из италијанске књижевности.

La Provincia, италијански лист, што у Кремони излази, доноси у добром пре воду *) шљедећу пјесму нашег сарадника г. Радоја Рогановића, што је изашла у „Гл. Црногорца“ приликом срећне вјеридбе Свијетле Књегинице *Милице*:

Perchè più bella Venere
ride ne l'oriente
e all'occhio Serbo tremola
più bianca e più lucente?

Perchè l'aurora è fulgida
oggi più d'ogni aurora
e in rosa colorandosi
— più vaga ancor s'indora?

Perchè sui Serbi stendesi
il cielo azzurro tanto
nè mai così magnifico
al guardo offri l'incanto?

Perchè su l'alto Lowcen
oggi v'è tanta festa
sicchè con più superbia
al cielo erge la testa?

Perchè i fucili rombano
a mezzo i boschi suoi?
Qual fatto strano compiesi?
Che cosa avvien tra noi?

Perchè son grida e canti
dappresso e da lontano?
Qual lieto avvenimento
riecheggia sul Balkano?

Vila del Montenegro
di' tu: qual novità?

1) Овај опис овогодишње светковине овога лијенога обичаја Мркојевићког доносимо из „Гласа Црногорца“, да се и наши читаоци с њим упознају.

*) Превод је од г. **Емилија Бози-ја**, младог пјесника италијанског, који преводи пјесме с разних јевропских језика. Г. Бози је официр и професор у војеном институту у Кремони.

— Perchè si gaio ed ilare
quest' oggi il Serbo sta?

„ — Oggi, Pietro, il russo principe,
oggi, s'è fidanzato! — “

Tal, la nostra Vila splendida
dal Lowcen à parlato.

Presto, Pietro Nicoläevic
— nipote dello Tzar —
sposerà Militza, l'inclita
figlia dell'Ospodar.

Sposerà Militza, il candido
Serbo fiore fragrante,
onde il patrio altar — la Serbia —
freme tutta, esultante.

Le due slave case splendide
così si dàn la mano....
Così, danno ai loro popoli
l'amor forte, non vano.

— Sinchè cielo e terra durino
e il fondo mare ancora,
s'amerà — Russia — ne i secoli
con te la Tzernagora.

Nè d'amarti, o Russia, il popolo
Serbo sarà mai stanco
sinchè i suoi raggi su gli uomini!
sinchè il dì sarà bianco!

Национална библиотека
Државна библиотека
Црногорца

Културне биљешке

(Прослава петстогодишњице Косовске) обавила се на Цетињу најсвечаније. Послије архијерејске службе у митрополитској цркви покрај црквице Св. Петра Цетињскога а између гробница Књаза Данила I. и славног Му брата Великог Војводе Мирка, тих бесмртних осветника Косовских, био је парастос падшим борцима на Косову за вјеру и отаџбину. Присутни су били Његово Височанство Књаз Никола, Њих. Свјетлости Књаз Нашљедник и Књаз Петар Карађорђевић, дипломатски преставници царско-руске и француске владе г. г. К. А. Аргиропуло и А. Жерар, сви великодостојници мјесни, мноштво грађанства и ђаци свију школа. Преко парастоса свако је држао воштаницу запаљену, а кад се пјевало оно свечано „Со свјатими упокој“ свако је пао на кољена. Ко је видео ту Књажеве српске гдје се клечећи запаљенијем воштаницама у рукама моле Богу за упокој

косовских јунака, неће никад ту величанствену слику заборавити.

(Одликовање). На дан пунољества Његове Свјетлости Књаза Нашљедника Данила књига и просвјета славила је на Цетињу највише признање и одликовање. Позвавши у свој дворца г.г. Министра просвјете Јована Павловића, дра Лаза Костића, дра Лазара Томановића, дра Светислава Симоновића, г. Неша Ивановића, управитеља брзојава, проф. Душана Јовановића и проф. Филипа Ковачевића. Послије пријатељског разговора најљубазније им рече, пошто нијесу до сада имали никаквог одличја, да је молио *Свога Оца*, да их овом радосном приликом одликује, коју му је молбу Његово Височанство и примило; па им је ту одма и предао шледећа одличја: г. Павловићу *други* степен, г. Костићу и уреднику „Н. Зете“ *трећи* степен а осталој четворици *четврти* степен *Данилова реда*. Ово је први чин, којим наш Свијетли Нашљедник ступа у јавност; а тај чин нам говори, да и на овом крају српства књизи и просвјети свићу бољи дневи. Књига и просвјета српска броји међу славним Дрепцима Ада дога нашега Књаза Нашљедника два историцара, Владику Василија и Св. Петра, и два пјесника Владику рада и *Св. Владимира* Њег Књаза Николу. Па и Славни дјед Његов, Велики Војвода Мирко, највећи јунак и борац за независност Црне Горе пјесмом подигао је „Јуначки Споменик“ многијем јунацима српским и јуначким дјелима у историји српске борбе у Црној Гог и околo ње за крет часни и слободу златну. Дакле Кући Петровић-Његоша урођена је не само заштита него и његовање непосредно књиге и просвјете; али тешки дневи, мучна и крвава прошлост, није дала досада, да се на пољу књиге и просвјете ради и на овом крају српском. Ово пак одликовање значи, да су ти тешки дневи прошли, и да наступа доба благодатног мира и напретка, доба рада на пољу књижевне и просвјетне! У то име *Нова Зета* честита Одликованијема највише признање, а Свијетлом заштитнику њиховом дични позив заштитника књиге и просвјете!

(Друштво Св. Саве) у Биограду приређује на дан 1 септембра ове године лутрију намијењену на корист истога друштва, т. ј. на зидање Светосавског Дома за друштвену школу и пансионат, у који ће се примати младићи из свију српскијех крајева. Одбор позвао је сав српски народ, да притече у помоћ прилозима за градњу куће или за

лутрију. Што се лутрије тиче, већ су објављене ове одредбе: Извућиће се 301 згодитак. Главни згодитак биће један виноград на топчидерском брду, или вриједност његова у новцу. 150 згодитака биће у разнијем стварима, које ће се доцније обзнанити, и 150 згодитака у разнијем књигама. Лозова ће свега бити 15.000, а цијена је једном лозу 2 динара. Лицу, које добије главни згодитак стоји до воље, да прими или виноград, или у готову новцу вриједност, која му одговара, а та је: 10.000 динара у сребру.

Надамо се, да ће се народ у велике одазвати, јер је цијена лозовима така, да је могу и сиромашни људи купити, јер је корист по сриједи, а и у другом случају сви они који не добију биће задовољни, што су учинили лијепо дјело.

(О четрдесето годишњици пјесниковања Змајованова). Биоградска „Велика Србија“ доноси:

Мађарско књижевно друштво „Кишфалуди“ славно је прославило четрдесетогодишњицу књижев. рада нашег великог пјесника Јована Јовановића Змаја. Друштво је 17. маја у 5 часова по подне држало у дворници мађарске научне академије свечану сједницу гдје се стекло необично много свијета. Сједницу је отворио предсједник академије знаменити мађарски пјесник Ђулаји, изјавивши како је њему и цијелом Кишфалудијном друштву жао што се тако десило да јубилар због слабог здравља није могао доћи на прославу. Змај је тога дана телеграмом изјавио друштву захвалност жалећи што није могао бити присутан. За тим је г. Антоније Хацић прочитао своју лијепу расправу о животу и раду Змаја, која је од слушаоца била са великом пажњом саслушана а по свршетку са бурним одобравањем пропраћена. Са овим је Карло Сас књижевник у мјесто Емила Амбрањије обољелог пјесника, који је за ову свечаност превео неколико Змајевих пјесама — читао те пјесме са таким жаром, како се ријетко може очекивати од човјека у његовом добу. Најзад устане предсједник др. Ђулаји да затвори сједницу, но прије тога држао је и опет говор о нашем славном пјеснику који је завршио овим ријечицама: „Нека овај дан буде на вјеки запамћен и за Змаја и за нас. Нека га бог поживи још дуго на дику српског пјесништва и нека и у будућности одржи интересовање, саучешће и љубав према мађарском пјесништву. Живео Јован Јовановић!“ Публи-

ка се на овај говор одазвала одушевљеним усклицима. Најзад су прочитани телеграми, којих је било из свију српски крајева. У вече је држан у гостионици „Континентал“ банкет гдје се искупили мађарски књижевници и српски гости. На прослави су били многи чувени Срби из мјеста и са стране. Из мјеста био је Будимпештански предсједник општине барон Федор Николић, (сестрић блаженопочившег Кнеза Михаила) потпредсједник општине Стеван Јовановић, као и још многи знатни Срби што ту живе. Из Новог Сада „Матица Српска“ изаслала је др. Милана Савића, а народно позориште др. Лазу Станојевића и Јована Грчића професора. На банкету пало је много лијепи здравица. Мађари су од своје стране учинили све да прослава испадне достојна нашег омиљеног pjesника.

(Позоришно друштво Протићеве) представља овдје у *Зетском Дому* од десетак дана са добријем успјехом. У очи Видовдана давало је свечану преставу Суботићеве трагедије *Бој на Косову*, а на дан пунољества Њег. Свјетлости Књаза Нашљедника другу свечану преставу два пастира комада *Поља шеја* и *Лијепа пропашница* са пјевањем народне химне *Убавој нам Црној Гори* и *Ој јуначка Зоро сејани*. Преставе похађа често цео височанствени двор, дипломатско тијело и одабраније грађанство. На преставу у очи Видовдана било је позориште и препуно. Друштво располаже са врло добријем снагама, и њихову радњу често награђује бурно плескање. Уз то придлази им у помоћ једна од најбољијих сила краљевског српског позоришног друштва из Биограда, г. Цвијетић, писац чувене драме *Немања* и друге нарочито написане за Косовску Пестогодишњицу *Лазар*. Ми најердачнијом добродошлицом поздрављамо и предусријетамо милог нам госта, каноти дичног преставника српске књижевности и умјетности из главног нашег културног средишта. Добро нам дошао!

(25-годишњица гђе Цвијетићке.) Прослава 25-годишњег умјетног рада госпође Марије Цвијетићке, сталнога члана краљевског позоришта у Биограду, била је на први дан Духова са честитањем код куће, преставом у позоришту а послеје преставе банкетом у сали кр. позоришта. Међу многобројним писменим честиткама налазе се честитке од г. г. министара: Милосављевића и Гершића. Телеграфских честитака добила је преко 100: из Цетиња, Задра,

Загреба, Новог Сада, Суботице, Карловаца, Беча и унутрашњости Србије. Послеје преставе настало је весеље у дворани позоришној гдје је било до 70 особа. Прва здравица надрављена је Њ. В. Краљу од стране управитеља М. Шапчанина. Другу је опет напнио г. Шапчанин у част јубиларке напоменувши у њој заслуге ове врле умјетнице за српску позорницу. Веселе је трајало све до зоре. Од свега срца желимо нашој умјетници да још дуго поживи на част и дику српске Талије!

Јавна преписка.

Г. С. Р. Грахово. Примили смо и употребићемо, али ваља да причекате. Молимо да нам пошљете скупљене народне pjesме; а можете нам послати и те умјетне, да их прегледамо, и ако нас са свијех страна поплавише. Пријатељски поздрав!

Једноме младоме Пјеснику. Ваше pjesме не ваљају и зато неће свијета угледати и ако вам ваше „Пастирче“ фрулицом срце дира; и ако се уз то свирање чују лијепи гласови пастирце младе; и ако

То су оне pjesме
И Вама познате,
Којно љуто гвожђе
Чине на комате.

Јон је слабије вама pjesмица „Што би хтјело цвијеће“... и ако би хтјело да има „бијеле ручице“, да га заливају; и ако би хтјело

Још да може доћи
Њеком у њедара...
Под бијелим грлом
Бе г' копча затвара...

А за што отуда коју народну не пошљете, ил' опис какве старине, којих бисте нашли, да хоћете? Пријатељски поздрав!

Г. М. Ј. Ровце. Примили смо и печатаћемо. Чекамо прикупљене поскочице и женске pjesме, а тако и народне приче и предања. Радите тијем правцем и даље! Пријатељски поздрав!

Г. Д. П. Кричке. Календара више немамо. Изволите послати новац урачунати у претплату на „Н. Зету“. Братски поздрављамо.

Слав. књижевници Браће Јовановића. Папчево. Химну у композицији г. Ј. Иванишевића литографирали смо само за наше предбојнике. За то се изволите обрнути самоме г. композитору, ако желите задовољити наруџбине, које Вам стижу.

Уређује Др. Л. Томановић.